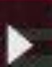

/68

चांदोबा

मार्च १९८७

2.5

चांदोबा

मार्च 1987

अनुक्रमणिका

एक प्रत : २-५०

वार्षिक वर्गणी : ३०-००

प्रचंड शरीराचा शार्कमासा

लांग आयर्लंड येथील किनाऱ्यावर काही वर्षांपूर्वी एका मासेमाऱ्याने एक अत्यंत प्रचंड शरीराचा शार्कमासा पकडला होता. ह्या प्रचंड शरीराच्या माशाचे वजन १,५७० कि.ग्राम होते.

जमिनीच्या भूगर्भातीलहादरे–भुकंप

ओरिगान येथे रहाणारी ३४ वर्षाची श्री. चार्लटकिंग हिनेजरने सरकारी अधिकाऱ्यांना अशी सुचना फोनवर दिली की माझे डोके भयंकर दुखते आहे. तर सरकारी अधिकाऱ्यांच्या तावडतोब लक्षात येई आता नक्कीच भुकंप होणार आहे आणि तावडतोब काहीतरी उचित प्रबंध करावयास पाहिजे उद्याप पर्यंत असे सहा वेळ घडले ह्यावर डॉक्टरांचे असे मत आहे की, ह्या छोट्या भुकंपापूर्वी श्रीमती चार्लट प्रभावित होत असावी.

तरंगणारी कार

कॅलिफोर्निया येथील एका संस्थेने अशा एका मोटारीचे निर्माण केले आहे की, ती फक्त रस्त्यावरच नाहीतर पाण्यावर सुद्धा सुलभतेने चालू शकेल.

बर्फाळ प्रदेशातील चिते

आता जवळजवळ नष्ट झालेले बर्फाळ प्रदेशातील चिते सध्या फुलू घाटीत पहाण्यास मिळतात. ह्यांची चामडी मोठ्या किंमतीला विकली जातात. त्याकारणाने शिकाऱ्यापासून ह्यांच्या बछड्याचे संरक्षण करण्यासाठी आवश्यक ते प्रयत्न करण्यात येत आहेत.

रजी

चक्रवर्ती पुरूरव राजाचा मुलगा रजी हा मोठा पराक्रमी होतो. त्याने एवढे यश प्राप्त केले की, त्याची तुलना अद्याप पर्यंत कोणशीही करता आली नाही. तो मोठा वीर होता.

एकदा देव व दानव ह्यांच्यात भयंकर युद्ध माजले. तेव्हा देवतांनी ब्रह्माकडे जात म्हटले–"तात्, सांगा ह्या युद्धामध्ये कोणाचा जय होईल ?"

"रजी ज्या पक्षात असेल तो पक्ष जिंकेल" ब्रह्माने उत्तर दिले.

ब्रह्माने सांगितलेली ही गोष्ट कशी तरी राक्षसांच्या कानावर गेली. राक्षस रजीकडे जात म्हणाले–"आपण राक्षस पक्षामधे रहावे ?"

रजीने आपल्या अटी बोलून दाखवित म्हटले–"तुम्ही जर का विजय प्राप्त झाल्यानंतर तुमच्या राज्याचा राजा म्हणून मला मान्य कराला तर मी तुम्हांला युद्धात तुमच्या बाजूने मदत करण्यास तयार आहे. त्या गोष्टीला राक्षस तयार झाले नाहीत. व तेथून निघून गेले. ह्यानंतर देवतांनी रजीला भेटून आपले मनोगत बोलून दाखाविले. व विजय प्राप्ती नंतर त्याला आपला राजा करण्याची मान्यता दिली.

देव व दानवाचे युद्ध सुरू झाले. रजीच्या नेतृत्वाने देवाना जय मिळाला. त्यावेळी इंद्र रजीकडे जात त्याला प्रणाम करीत आपली कृतज्ञता प्रकट करीत म्हणाला–"पितृश्री, आपल्या मुलाबाळांचे संरक्षण करण्यासारखे तुम्ही आमचे रक्षण केलेत.

"देवता बनलेले लोक तुम्ही मला पिता समान मानत आहात. तेव्हां वडीलांचे राज्य मुलांनाच मिळत असते. परंतु मुलांचे राज्य पित्याला मिळू शकत नाही ना ? त्यामुळे तुम्ही लोक तुमच्या राज्यावर राज्य करा." हसत रजी त्यांना म्हणाला.

अतिसावध

दामोदरपुरात एक यतिराज नावाचा माणूस होता. त्याचे आईवडील तो लहान असतानांच निवर्तले म्हणून त्याच्या पालन पोषणाचे काम त्याच्या आजीवर येऊन पडले. तिने फार प्रेमाने सांभाळ करून त्याला लहानाचा मोठा केला. पुढे त्याला चांगली नोकरीही मिळाली. त्याला वडिलोपार्जित थोडी जमीन आणि घर होते.

'कोणतीही वस्तू फालतू नसते' असे त्याच्या आजीने त्याला शिकविले होते. त्यामुळे तो सर्व वस्तु नीट सांभाळून ठेवे. त्याला लोक अतिसावध म्हणत.

शेजारच्या गावांतील विमल नावाच्या एका मुलीशी त्याचे लग्न झाले. नवरा-बायकोंचे असते त्याप्रमाणें त्या दोघांचे एकमेकांवर फार प्रेम होते. पण विमलाला त्याचा अतिसावधपणा आवडला नाही.

दुकानदाराला पैसे देताना तो दहावेळा मोजून पाहून देत असे. रात्री झोपण्यापूर्वी दारे खिडक्यांच्या कड्या नीट लावल्या आहेत ना ! हे पहात असे. काही वस्तू बाहेर तर राहिल्या नाहीत ना ! म्हणून घराभोवती दोनचार चक्का मारे.

ह्यां शिवाय त्याची आणखी एक सवय होती. कोणची ही वस्तू कामाची नाही म्हणून तो कधी टाकून देत नसे. सामान आणलेले कागद, पिशव्या त्याला बांधलेले दोरे. सुतळीचे तुकडे, काथ्याचे दोर, लाकडाच्या पट्ट्या लोखंडाचे तुकडे वगैरे सर्व काही तो जमवून एका खोलीत साठवून ठेवीत असे. अशा आडगळीनी त्याचे घर भरलेले असे.

ही सगळी आडगळ पाहून विमलाला अतिशय वैताग आला. एक दिवस तीने फेकण्याची तयारीही केली. ऐवढ्यांत

स्वर्णलता आगाशे

यतिराजाने घरांत प्रवेश केला. ते दृष्य पाहून एकदम विमलावर कडाडला-"हे काय चालवल आहेस? फेकून कशाला देतेस हे सारं. राहील पडून हे सर्व एका कोपऱ्यात त्याच्याशी तुला काय करायच आहे. उगीच काही ह्या वस्तू मी बाळगून ठेवल्या नाहीत येतील कधी तरी कामाला.

विमलाने विचारले-"अहो केव्हां तरी कामाला येईल ह्यातला एखादा सुतळीचा तुकडा नाही तर कागदाची पिशवी. त्याच्या साठी ही सारी आडगळ घरांत कशाला बाळगायला हवी."

यतिराजाने अशा अविर्भावाने तिच्याकडे पाहिले जणू काही ती अगदी वेडी खुळी आहे आणि खसकन् ओरडून म्हणाला- "ऐक, मी कशाला ह्या वस्तु राखून ठेविल्या आहेत ते. ह्या जगांमध्यें एकही अशी वस्तू नाही कि जी बेकार आहे. आणि हीच गोष्ट माझ्या आजीने मला लहानपणापासून शिकवली आहे. तिच म्हणणे असे कि वेळ सांगून येत नाही कोणच्या वस्तूची केव्हां गरज भासेल सांगता येत नाही. म्हणून सर्व वस्तू संग्रही असू द्याव्यात.

त्यावर सुद्धा विमलाने जरा रागानेच त्याच्याकडे पाहून विचारले कि त्यासाठी एवढ्या साऱ्या कचऱ्याची काय जरूर आहे. काही निवडक वस्तू ठेवा.

विमलाला पटत नाही असे पाहून यतिराज तिला समजावून सांगू लागला म्हणाला-"अस पाहा, आपण सामान विकत घेतो. तेव्हां त्याचा कागद किंवा पिशवी आणि त्याला बांधलेला दोरा ह्या सगळ्या सकट पैसे देऊन विकत घेतो आणि हे जर आपण फेकून दिल तर आपणच आपला पैसा फुकट फेकून दिल्या सारखे नाही कां होत ?" अशा तऱ्हेने जवळ जवळअर्धातास त्याने आपल्या बायकोला समजावण्याचा प्रयत्न केला.

यतिराजाच्या विचारांचे तिला हंसू आले. पण काय करणार? काही महिने असेच गेले. पण त्यातील एकाही वस्तूची

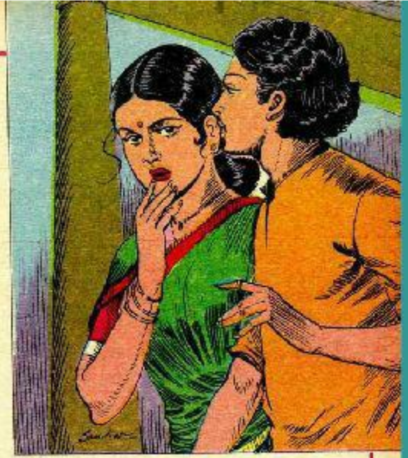
कधी गरज पडली नाही. कचरा मात्र वाढत चालला.

एकदा विमलची एक जुनी मैत्रीण तिला भेटायला आली. मैत्रीणीचा आदर सत्कार झाल्यावर मैत्रीण म्हणाली-"तुझ घर तरी पाहू पुन्हां केव्हां येईन कोणाला माहीत" तिच्या इच्छे खातर विमलाने आपले सर्व घर तिला दाखवले. त्यात ती आडगळीची खोली पण तिने दाखवली. सर्व पाहिल्यावर मैत्रीण म्हणाली-"लग्नाच्या अगोदर तू मारे साफसफाईवर सर्वांना उपदेश करीत होतीस. त्याचे महत्व सांगत होतीस आणि इथे पहाते तर काय तुझ्याघरी तर आडगळीचे गोदामच भरलेले आहे. म्हणजे एकूण लोका सांगेच कां?"

विमलाला मनांतल्या मनात हंसू आले. ती म्हणाली-"होय ग! रोज साफ करीन म्हणते पण आळसामुळे चालढकल करीत राहून जाते." तिने आपल्या नवऱ्याचे वैगुण्य न दाखवता सर्व दोष आपल्यावरच घेतला.

विमलाने त्या दिवशी आपल्या नवऱ्याला मैत्रिणीने थट्टा आणि मारलेला टोमणा सर्व काही वर्णन करून सांगितले आणि त्याच्याशी खूप भांडली.

रागाने लाललाल होऊन यतिराज ओरडून म्हणाला-"मी काय वेडाबोडा

आहे म्हणून ह्या सर्व वस्तू जमवून ठेवल्या आहेत अस समजतेस की काय? पडल्या असूंदेत की सर्व त्या खोलीत तुला काय त्रास होतोय त्यापासून. तू पाहातच रहा एक दिवस ह्यांची गरच पडेलच.

विमलाला रामेश नावाचा एक लहान भाऊ होता. हुषार होता. एकदा तो आपल्या ताईला भेटायला आला होता. विमलाने त्याला आपल्या घरांतील आडगळ दाखवून त्यांच्या त्या अतिसावध स्वभावाचे वर्णन करून सांगितले. अडगळ काढण्याचे नाव काढले कि कसा संतापतो हे सर्व त्याला सांगितले आणि म्हणाली की काही तरी करून त्याची फालतू वस्तूजमवण्याची सवय

गेली पाहिजे. मी सांगून कंटाळले. आता तू तरी काही प्रयत्न करून पहा.

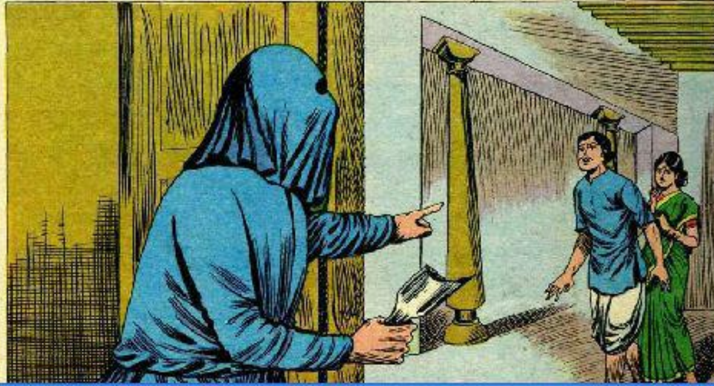
थोडा विचार करून रामेश म्हणाला–"मला एक उपाय सुचतो आहे. जरा धाडसी आहे. बघ कबूल असशील तर." असे म्हणून त्याने आपली युक्ति सांगितली. जरा कचरतच पण आपल्या भावावर विसंबून तिने कबूल केले.

रात्री जवणे ओटोपल्यावर विमलाने रामेशला पुढील पडवीत अंथरूण घालून दिले आणि ती दोघे आंत झोपली. संवयी प्रमाणे यतीराजने दारे खिडक्या पाहून घेतल्या आणि मग झोपला.

अर्ध्या रात्री परसदाराशी काही तरी खटखटल्याचा आवाज आला त्या सरशी यतिराज उठला. त्याने विमलाला पण जागे केले तेवढयात डोळ्यावर काळीपट्टी आडकवलेला एक डाकू उडी मारून आंत आला समोर पडलेली एक रिकामी बाटली घेऊन त्याने भितीवर जोराने आपटली आणि त्यातला एक आणकुचिदार तुकडा हातात धरून यतीराज पुढें धरला.

यतिराज घाबरून ओरडणार तेवढयात तो डाकू ओरडला–"हूं ओरडशील तर खबरदार. हाल मुकाटयाने त्या खांबा-पर्यंत."

यतिराज भरभर कांपतच खांबाजवळ गेला. त्याच्या पाठोपाठ विमला पण गेली. डाकूने त्या कचऱ्यामधून शोधून दोर काथ्या गोळा करून घेऊन आला आणि

चित्रकार महान

माधव शर्मा एक उत्तम आणि प्रख्यात चित्रकार होता. संस्थानिक, तसेच श्रीमंत शेट सावकार लोक बरीच किंमत देऊन त्याची चित्रें विकत घेत असत.

एकदा माधवशर्माने दोन बैलांच्या झुंजीचे चित्र काढले. ते चित्र इतके सुंदर झाले होते कि ते पाहून त्याचे सर्व चित्रकार मित्र त्याची तारीफ करूं लागले.

आपल्या स्तुतीने माधवशर्मा अगदी मोहून गेला. त्या धुंदीत त्याने आपल्या सर्व कलाकार मित्रांना मोठी मेजवानी दिली. त्याने ते बैलांच्या झुंजीचे चित्र एका नवीन रेशमी कापडावर शिवले. सुंदरशा चंदनाच्या फ्रेम मध्यें बसविले आणि भिंती-वर टांगून ठेवले.

माधवशर्माला वाटले आपल्या गावांत ह्या महान कृतिची केवढीशी किंमत होईल? त्यापेक्षा आपण राजधानीत जाऊन राज-दरबारांत राजापुढें ह्याचे प्रदर्शन केले तर केवढी प्रशंसा होईल! बस. हा विचार मनांत येताक्षणीच त्याचा निश्चय झाला आणि आपल्या काही कलाकार मित्रांना बरोबर घेऊन तो राजधानीला निघाला.

वाटेंत त्यांना एक गांव लागले. तेथे माधवशर्माचा एक मित्र म्हणाला–"शर्माजी तुमच ते झुंजीचं चित्र ह्या खेडयांतील लोकांना दाखवा. त्यांना ते खूप आवडेल. ते कौतुक करतील."

माधवशर्मानें लगेंच आपल्या चित्रांच्या पेटीतून ते बैलांच्या झुंजीचे चित्र बाहेर काढले. ते चित्र गांवकऱ्यांना दाखवून म्हणाला–"माझ्या जवळ बरीच सुंदर सुंदर चित्रें आहेत. परंतु तुम्हांला ती नाही आवडणार. हे पहा हे चित्र तुम्हाला आवडेल. हे तुमच्या ओळखीचे आहे. पहा ह्या बैलांच्या डोळ्यांत, त्यांच्या पवित्र्यांत

"सर्व तर तू चोरून नेत आहेस. म्हणायला काही सुद्धा ह्या कचऱ्याशिवाय ठेवले नाहीस. त्यांत आमच्या सकट आमचे घर जाळण्यात काय अर्थ आहे? देवाच्या कृपेसाठी तेवढी तरी आमच्यावर दया कर."

ती माझी संवय आहे. मी ती कधीही मोडणार नाही." असे म्हणून डाकूने साराकचरा एकत्र जमवून त्याला आग लावून दिली. आणि आल्या वाटेने आपले सामान घेऊन गेला.

आग पाहून दोघेही घाबरून जोराने ओरडले. तेवढ्यांतच रामेश धापा टाकीत चोराने पळवलेली गाठोडी घेऊन आंत आला. आग पाहिल्या बरोबर गाठोडी तशीच जमिनीवर टाकून तो सैंपाकघरांत पळाला. दोन घागरी पाणी आणून अगोदर त्या आगीवर ओतले. आग विजल्यावर मेहुण्याला म्हणाला–"चोर ही गाठोडी घेऊन पळत होता. मग मी पाठलाग केल्याबरोबर ती टाकून तो पळून गेला."

बोलतां बोलतां त्यांच्या दोऱ्या सोडून त्याना मोकळे केले. विमलाचा क्रोध उफाळून आला. ती रागाने म्हणाली–"इतक्या दिवस जमवलेल्या साऱ्या वस्तु कशा आज कामाला आल्या. छान, आज जर रामेश इथे नसता तर आपली सुद्धां राखच होणार होती." "आता तरी ह्यापुढें कचऱ्याचा मोह सोडा."

"होय, ह्या चोराने चांगलेच आंजन घातले माझ्या डोळ्यात. पण मला आश्चर्य वाटताय मी रात्रीं सर्व कड्या नीट लावल्या होत्या झोपण्यापूर्वी. मग चोर आंत आला कसा?" यतिराजाने विचारले.

"दिवाळीत लावलेल्या फुलबाज्यांच्या काड्या नाहीत का तिकडे? दाराच्या फटी-तून घुसवून घुसवून त्याने दाराची कडी काढली. त्या पहा पडल्या आहेत दाराशी." त्या दाखवीत विमला म्हणाली.

तेव्हां पासून यतिराजची कचरा जमवायची संवय कमी झाली. विमलालाही त्यामुळे फार आनंद झाला.

चित्रकार महान

माधव शर्मा एक उत्तम आणि प्रख्यात चित्रकार होता. संस्थानिक, तसेच श्रीमंत शेट सावकार लोक बरीच किंमत देऊन त्याची चित्रें विकत घेत असत.

एकदा माधवशर्माने दोन बैलांच्या झुंजीचे चित्र काढले. ते चित्र इतके सुंदर झाले होते कि ते पाहून त्याचे सर्व चित्रकार मित्र त्याची तारीफ करूं लागले.

आपल्या स्तुतीनें माधवशर्मा अगदी मोहून गेला. त्या धुंदीत त्याने आपल्या सर्व कलाकार मित्रांना मोठी मेजवानी दिली. त्याने ते बैलांच्या झुंजीचे चित्र एका नवीन रेशमी कापडावर शिवले. सुंदरशा चंदनाच्या फ्रेम मध्यें बसविले आणि भिंती-वर टांगून ठेवले.

माधवशर्माला वाटले आपल्या गावांत ह्या महान कृतिची केवढीशी किंमत होईल? त्यापेक्षा आपण राजधानीत जाऊन राज-दरबारांत राजापुढें ह्याचे प्रदर्शन केले तर केवढी प्रशंसा होईल! बस. हा विचार मनांत येताक्षणीच त्याचा निश्चय झाला आणि आपल्या काही कलाकार मित्रांना बरोबर घेऊन तो राजधानीला निघाला.

वाटेंत त्यांना एक गांव लागले. तेथे माधवशर्माचा एक मित्र म्हणाला–"शर्माजी तुमच ते झुंजीचं चित्र ह्या खेड्यांतील लोकांना दाखवा. त्यांना ते खूप आवडेल. ते कौतुक करतील."

माधवशर्मानें लगेंच आपल्या चित्रांच्या पेटीतून ते बैलांच्या झुंजीचे चित्र बाहेर काढले. ते चित्र गांवकऱ्यांना दाखवून म्हणाला–"माझ्या जवळ बरीच सुंदर सुंदर चित्रें आहेत. परंतु तुम्हांला ती नाही आवडणार. हे पहा हे चित्र तुम्हाला आवडेल. हे तुमच्या ओळखीचे आहे. पहा ह्या बैलांच्या डोळ्यांत, त्यांच्या पवित्र्यांत

त्याच्या कृतीत त्यांच्या सर्व अंगअंगात त्यांचे भाव कसे तंतोतंत उमटलेले आहेत."

चित्र गावकऱ्यांना दाखवून त्या विषयी त्यांचे मत पाहण्यासाठीं तों मोठ्या उत्सुकतेने त्यांच्याकडे पाहूं लागला. सर्वजण चित्र पाहून फक्त एकमेकांकडे पहात गप्प उभे राहिले. इतक्यांत एक तरुण शेतकरी मोठमोठ्याने हंसू लागला. ते पाहून माधवशर्माला राग आला. परंतु त्याच्या अज्ञानाची कीव केल्यासारखे दाखवून तो म्हणाला–"अरे अडाण्या, तुला चित्रकलेतील कांही ज्ञान आहे कां? उगीच कशाला असे मोठ्याने हसत सुटला आहेस. पहा ही ह्या सांडांची झुंज?"

"हो तर! अगदी वास्तवापेक्षा जास्त स्वाभाविक उमटलं आहे." त्या मुलाने व्यंग करून उत्तर दिले.

माधवशर्माचा एक मित्र मध्येंच म्हणाला–"उगीच हंसतोस काय चिडवल्यासारखे. हे एक फार मोठे नामांकित कलाकार आहेत. ह्यांची चित्रे मोठेमोठे जमीनदार श्रीमंत, शेट सावकार, फार मोठी किंमत देऊन विकत घेतात. ह्यांचे नांव आहे माधवशर्मा समजलास?"

तो तरुण शेतकरी म्हणाला–"आपण शहरी माणसे बैलांची झुंज पाहिल्याशिवाय नुसत्या कल्पनेनी चित्र काढले असणार. आम्ही बैलांची झुंज नेहमी लावतो आणि पहातो. आहो दोन सांड डोकी खाली घालून, शिंगे रोखून, एकमेकावर धावून जातात तेव्हां त्यांच्या शेपट्या उगारलेल्या चाबकाप्रमाणे हवेत हलत राहतात. नाही तर आपल्या चित्रांतल्या शेपट्या. पहा भिञ्या कुत्र्यांच्या शेपटी प्रमाणें मागच्या दोन पायांत लोंबत्या दाखविल्या आहेत."

आत्ता पर्यंत गप्प उभे राहिलेले शेतकरी एकदम खदखदून मोठ्यानें हंसू लागले आणि एकमेकाच्या पाठीवर थापामारून व्यंगपूर्ण माधवशर्माकडे पाहूं लागले.

बिचारा माधवशर्मा सुंदर चित्रातील व्यंग पाहून हिरमुसला आणि चित्र निट ठेवून दिले आणि सर्वांनी ते गांव सोडले.

[९]

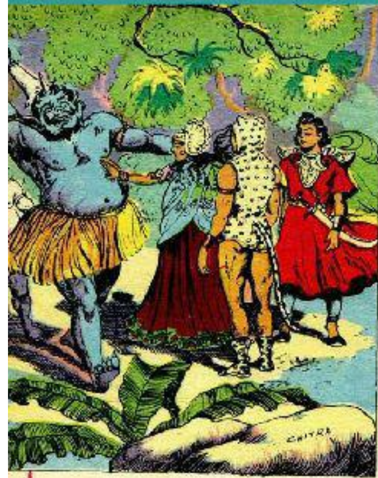
[राजकुमारी कांतिमतीने चित्रसेनला सांगितले की, माझे वडील कपिलपुरच्या किल्ल्यात बंदीवासात आहेत. चित्रसेन आपल्या सैन्यानिशी तेथे पोहोचला. त्याने पाहिले दोन भयंकर पक्षी किल्ल्यावर पहारा करीत आहेत. अमरपाल म्हणाला त्या भयंकर पक्षांना भिववण्यासाठी प्रत्येकाने हातात पेटती मशाल धरून त्यांना दाखविली पाहिजे. पुढे वाचा......]

अमरपालच्या बोलण्यावर चित्रसेनचा विश्वास बसला. त्याच दिवशी पहाटे अमरपारपालने त्या भयंकर पक्षांच्या झोपड्यांना आगी लावल्या होत्या. व त्या साऱ्या पक्षांचा सर्वनाश केला होता. परंतु उग्राक्षच्या मनात उगाच त्या पक्षांची भीती बसली होती.

"जळत्या मशाली दाखवून ते पक्षी काय आपल्यावर हल्ला केल्याशिवायच पळून जातील? काय ही गोष्ट सत्य आहे?" उग्राक्षाने अत्यानंदाने विचारले.

"अरे मशाली कोठे आहेत?" अमरपाल जोरात ओरडला. तेलात बुडवून काढलेल्या मोठ मोठ्या मशालीसह काही सैनिक पुढे आले.

अमरपाल त्यांना चित्रसेनला दाखवित म्हणाला–"महाराज, आपण ताबडतोब आज्ञा कराल तर, हे लोक आपापल्या

मशाली पेटवून किल्ल्याला चारी बाजूंनी घेरा घालतील. त्याच्या बरोबर उरलेले सैनिक हल्ला करतील."

"अरे ऐका!" असे म्हणत उग्राक्षने आपल्या राक्षस साथीदारांकडे वळून पहात टाळ्या वाजविल्या. "हो, हो सरदार! आम्ही सर्वजण एकदम तयार आहोत फक्त आज्ञा करा." असे म्हणत राक्षस वीर त्याच्या चारी बाजूला पसरले.

"तुमच्या लोकांपैकी काही बलदंड तरूणांनी मोठमोठी झाडे तोडून त्याने किल्ल्याचे दार फोडा. बाकी सर्वांनी कुदळ फावडी घेऊन किल्ल्याच्या भिंती तोडा." उग्राक्षाने आपल्या अनुयायांना आज्ञा करीत म्हटले. नंतर चित्रसेनला म्हणाला–"महाराज आपण फक्त किल्ल्याच्या प्रवेश द्वारावरच हल्ला करण्यापेक्षा किल्ल्याच्या चारी बाजूनी एकदम हल्ला करून किल्ल्यात घुसणे उत्तम होईल. अशा परिस्थितीत किल्ल्यातील व तटावरील शत्रु सैनिक आपल्याशी एकदम हल्ला करण्यास सामोरे येणार नाहीत. आता...... त्या भयंकर पक्ष्यांच्या हल्ल्यापासून आपल्याला वाचविण्याची जबाबदारी अमरपालाची आहे!"

"उग्राक्षा, तू बिलकुल चिंता करू नको. तुझे रक्षण करण्याची जबाबदारी माझी." अमरपालने आपल्या साथीदारांना संकेत करीत म्हटले.

"तुझ्या सारखा भित्रा पळपुटचा माणूस काय ह्या महाराक्षसाचे रक्षण करणार आहे?" असे म्हणत उग्राक्ष तोंड वेंगाडत फिदी फिदी हसत सुटला. व त्याने त्याच अविर्भावात आपली गदा उंच उगारली.

"उग्राक्ष, थोडा थांब!" कांतीमती आज्ञेच्या सुरात बोलली. "तुम्ही इथे एकमेकांशी भांडण उकरीत बसलात तर तिथे कैदेत अडकलेल्या माझ्या वडिलांचे काय? ते तर संकटात अडकलेले आहेत." नंतर चित्रसेनकडे वळून पहात म्हणाली–

"महाराज, आपण विसलात काय?" तुम्ही मला मदत करण्याचे वचन दिले आहेत.

"हो हो" असे म्हणत चित्रसेनने डोके हलवले. व उग्राक्षाला म्हणाला–"उग्राक्षा ह्यात कोणतीही शंका करण्याचे कारण नाही की, तू राक्षसांचा नेता आहेस. तुला तुझा शूरपणा अमरपाल पुढे दाखवायचा नाही त्या किल्ल्यात रहाणाऱ्या शत्रु सैन्यापुढे दाखवायचा आहे व त्या भयंकर पक्षांना."

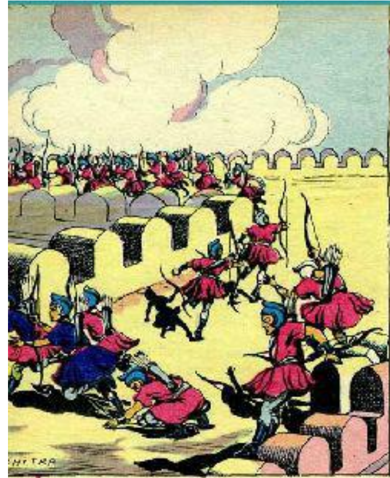
चित्रसेनच्या तोंडचे ते बोलणे ऐकून उग्राक्ष आपला राक्षसी अविर्भाव दाखवित म्हणाला–"अरे माझ्या दासानों, पहाता काय आहात! माझ्या आज्ञेचे पालन करा." उग्राक्षची आज्ञा मिळताच राक्षस सैनिकांनीं मोठ मोठे वृक्ष मुळासकट उखडून काढले त्याच्या फांद्या व पाने खुडून टाकली. व ते आपापल्या खांद्यावर घेऊन ते जोरजोरात गर्जना करीत किल्ल्याची दारे फोडण्यासाठी निघाले. त्याचवेळी त्यांच्या पाठोपाठ चित्रसेनाचे सैनिक व काही लोक जळत्या मशाली घेऊन पळत पळत निघाले.

त्यानंतर काहीं वेळाने किल्ल्याच्या जवळ बराच गडबड कोलाहल गोंधळ ऐकू येऊ लागला. इकडे कांतिमती व चित्रसेन आपल्या सैन्याला उत्तेजित करीत घोड्यावर स्वार होऊन पळू लागले.

चित्रसेन आणि उग्राक्ष व त्यांचे सैनिक किल्ल्याच्या द्वारापाशी येऊन पोहोचले. तेव्हां अकस्मात तटापलीकडून त्यांच्यावर बाणांचा वर्षाव होऊ लागला. इकडून चित्रसेनाचे सैनिक सुद्धा त्यांच्यावर बाण सोडू लागले. तेवढ्या धामधुमीत काही सैनिक द्वाराशी पोहोचले. आणि आपल्या खांद्यावर वाहून आणलेल्या वृक्षांच्या मोठमोठ्या ओंडक्यानी दार बडवू लागले. काही सैनिक आपल्या कुदळीने किल्ल्याच्या भिंती फोडू लागले.

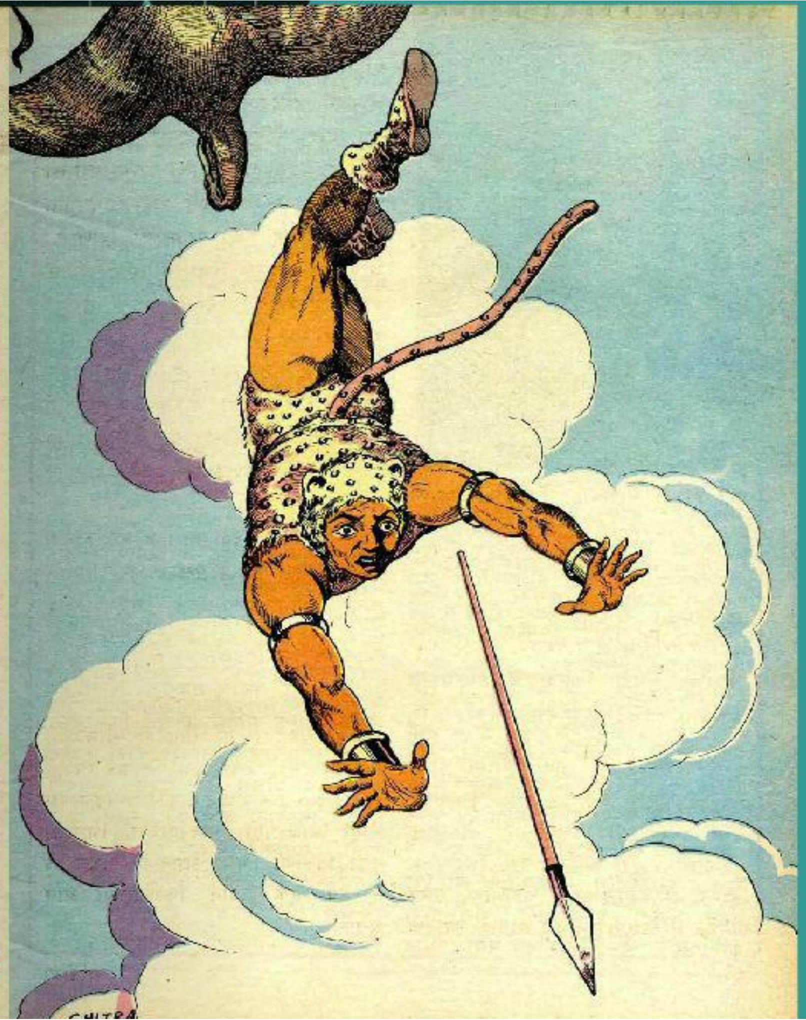
अशा परिस्थितीत अचानक ढगांच्या गडगडाटासारखा भयंकर आवाज दुमदुमला. सर्वजण बावचळून इकडे तिकडे टकामका

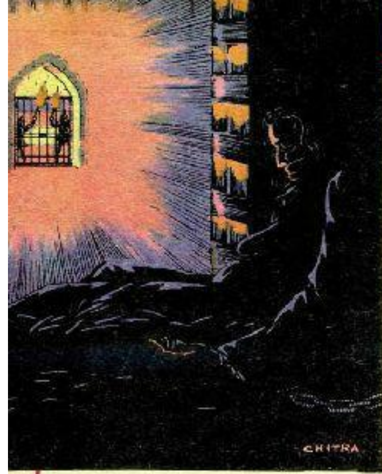

पाहू लागले. तितक्यात झंझावाताप्रमाणें दोन भयंकर पक्षी विद्युत वेगाने त्या सैनिकांपाशी येऊ लागले. तेव्हां अमरपालने आपल्या हातातील जळती मशाल उंच दिसेल अशी धरली व पक्षांना संबोधून आपल्या सैन्याला चेतावणीच्या सुरात म्हणाला—"तुम्ही कोणीही घाबरून जाऊ नका. पक्षांना बरोबर लागतील अशा मशाली पक्षी जवळ आले की त्यांच्यावर बरोबर टाका." तसे म्हणताच अनेक मशाली पक्षांच्या रोखाने उंच उडाल्या.

भयंकर पक्षी मोठमोठ्याने किंकाळया फोडत सैनिकांवर हल्ला करण्याच्या उलट भीतीने आकाशांत उंच उडू लागले. त्यांच्या पाठीवर स्वार झालेले व्याघ्रचर्मधारी लोक आपल्या खंजिराने त्यांच्या मानेवर भोस-कून त्यांना सैनिकांवर हल्ला करण्यासाठी उत्तेजित करीत होते. खाली पेटत्या मशाली पाहून ते त्यांच्या काबूत राहीले नाहीत. त्यातील एक पक्षी स्वत:ला होणाऱ्या आघाताने खवळून गेला. व त्याने आपले पखं फडफडवले त्याने तो स्वार झालेला व्याघ्रचर्मधारी निसटून किंकाळी फोडून खाली उभे असलेल्या शत्रुसैन्यामधे येऊन पडला. चित्रसेनाचे सैनिक अत्यानंदाने गर्जना करू लागले. पहाता पहाता दोन्ही भयंकर पक्षी आकाशात उंच उडाले व अदृश्य होऊन गेले.

त्या भयंकर पक्ष्यांच्या मुळे शूर बनलेले नागवर्माचे सैनिक ते पक्षी अदृश्य होताच आपले धैर्य घालवून बसले. आणि भीतीने थरथर कांपत किल्ल्याच्या तटावरून खाली उड्या मारून राजमहालाच्या दिशेने पळून जावू लागले. त्या बुर्जावरून येणारा बाणांचा वर्षाव थांबताच चित्रसेनाच्या सैनिकांनी किल्ल्याच्या दरवाजापर्यंत जाऊन काही क्षणातच ते द्वार फोडून टाकले. तेवढ्यामध काही राक्षसांनी किल्ल्याच्या भिंतीला एका ठिकाणी मोठे भगदाड पाडले व ते एक एक करीत किल्ल्याच्या आत घुसले.

ह्यानंतर मोठी लढाई न होताच राजमहालावर चित्रसेनाचा अधिकार झाला. नागवर्माच्या ज्या ज्या सैनीकांनी मोठ्या हट्टाने राक्षस सैन्याशी हल्ला केला ते सर्व त्यांच्या हाती मरण पावले.

अशा प्रकारे किल्ला व राजमहाल आपोआप चित्रसेनाच्या हाती आला. परंतु त्यांना अजून शोध लागला नाही की, राजा वीरसिंहला कैद करून कोठे डांबून ठेवले आहे. चित्रसेनाच्या मनांत आता एक शंका येऊ लागली की, काहीशत्रु लोक गुप्ततेने राजा वीरसिंहला किल्ल्यातून कोठेतरी बाहेर घेऊन गेले असावेत. राजकुमारी कांतिमतीने त्या सैनिकांना असा उपाय सांगितला की आपले वडील राजमहलातील कोणत्यातरी अंधार कोठडीत डांबून ठेवलेले आहेत. तेव्हां त्यांच्या चांगला शोध करावा भूगर्भात कोठेतरी ते असतील.

राजकुमारीची आज्ञा मान्य करून राक्षस सुद्धा राजमहालातील तळघरात तिच्या वडीलांचा शोध करू लागले. तेवढ्यात त्यांना एका अंधार कोठडीतून कण्हण्याचा आवाज ऐकू आला. तेव्हां काही सैनिक पेटत्या मशाली घेऊन आत निघाले. तेथे भयंकर काळोख होता. आत जाणे अत्यंत मुष्किल होते. आतील खोलीला लोखंडीगजांचे दार होते ते कुलूप लावून बंद केलेले होते. त्यांनी हातातील मशाल त्या सळयांमधून घुसवली व त्या उजेडात चौफेर पाहू लागले तेव्हां एका कोपऱ्यात भिंतीला सटून बसलेली एक मानवाकृती त्यांना अस्पष्ट दिसली.

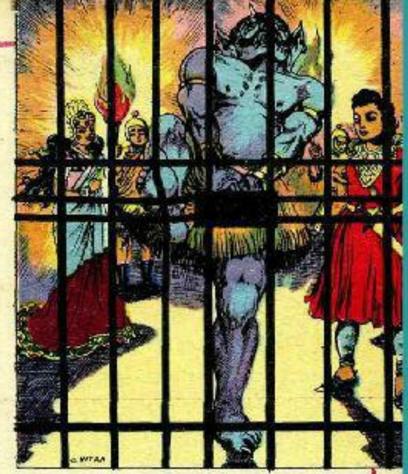
"अरे हे तर महाराज वीरसिंहच आहेत." एक सैनिक जोरात किंचाळला. दुसऱ्याक्षणी राजमहालाच्या चारी बाजूंनी सैनिक व राक्षस तेथे येऊन पोहोचले. परंतु कोणालाही आत प्रवेश करता आला नाही. सर्वात प्रथम त्या लोखंडी सळया असलेलें दाराचे कुलूप तोडणे भाग होते.

सैनिकांची गडबड व गोंगाट ऐकून चित्रसेन व कांतिमती तेथे येऊन पोहोचले. त्यांना सुद्धा त्या मशालीच्या उजेडात एक अस्पष्ट माणूस दृष्टीस पडला. त्याच बरोबर थोडा कण्हण्याचा आवाज सुद्धा ऐकू आला.

"अरे तुम्ही इथे काय गंमत पहात बसलात? आधी ते कुलूप तोडा." चित्रसेनने आज्ञा केली.

सैनिकांनी कुऱ्हाड आणली व ते कुलूप तोडण्याचा प्रयत्न करू लागले. परंतु नारळाच्या आकाराच्या त्या कुलूपाला खूप गंज लागला होता. त्यामुळे त्यावर कुऱ्हाडीच्या प्रहाराचा काहीही परिणाम झाला नाही. फक्त खण्खण् असा आवाज तेवढा होवू लागला. त्याच सुमारास एक सैनिक धांपा टाकीत तेथे आला व म्हणाला– "महाराज, कुलूपाला तर गंज लागलेला आहे. चावी मिळाली तर उत्तम काम होईल."

"त्या किल्लीच्या शोधासाठी तू काय त्या राजद्रोही नागवर्माच्या आश्रयाला जाणार की काय?" असे म्हणत चित्रसेन त्या सैनिकाच्या हातातील कुऱ्हाड घ्यायला पुढे सरसावला. तेव्हां मोठमोठ्याने ओरडत उग्राक्ष पुढे आला. त्याला पहाताच कांतिमती त्याला म्हणाली–"उग्राक्षा, माझ्या वडीलांना त्या दुष्ट नागवर्माने ह्याच अंधार कोठडीत बंद करून ठेवले आहे. तू ताबडतोब हे कुलूप तोडुन आम्हाला मदत करून त्यांना मुक्त कर."

"हात्तिच्या त्यात एवढे काय मोठे आहे!" असे म्हणत उग्राक्ष समोरच्या सैनिकांना बाजूला सारीत पुढ आला. ते कुलूप हातात घेऊन त्याने जोरात खेचले. परंतु ते काही निघाले नाही. तेव्हां त्याने ते लोखंडी गज दोन्ही हातांनी घट्ट पकडले व ते उखडून काढण्याचा प्रयत्न केला. दाराचे लोखंडी गज करकर करींत उपटता आले परंतु कुलूप काही तुटले नाही.

"नागवर्मा व त्याचे अनुयायी काही विचित्रच प्राणी वाटतात बुवा असे वाटते की, खिडक्याच्या गजा पेक्षाही चांगले

भक्कम कुलूप लावले आहे." असे म्हणत उग्राक्षाने मोठया सावधतेने ते लोखंडी गज हातात धरले व ते दोन्ही बाजूला वांकवले ते मेणबत्ती वाकवावी त्याप्रमाणे तावडतोब वांकले गेले. अशा प्रकारे दोन्ही गजाच्या मधुन एका सैनिकांनी मशाली सह आत प्रवेश केला. तेव्हां त्याला हातपायात साखळदंडाने करकचून बांधलेले वीरसिंह दृष्टीस पडले.

वीरसिंहराजाच्या तोंडावर एक कापड बांधले होते व ते मोठया कष्टाने कण्हत होते.

आपल्या वडीलांना अशा स्थितित पाहून कांतिमती अत्यंत विकल झाली. "बाबा" असे म्हणत त्याच्यापाशी धावत गेली. चित्रसेनने सुद्धा कांतिमती बरोबर त्या कोठडीत प्रवेश केला व वीरसिंहच्या तोंडाला बांधलेले कापड त्याने सोडवले. तितक्यामधे उग्राक्षाने त्यांच्या हातापायाला बांधलेले साखळदंड तोडून काढले.

"बाळे, मी तर ह्या कोठडीत बंद झाल्यानंतर विचारही केला नव्हता की, आता ह्या जन्मी तरी तुला पुन्हा पाहू शकेन." असे म्हणत ते भिंतीजवळ लुडकले तितक्यात एका सैनिकाने धांवत जाऊन महाराजांना बसण्यास एक आसन आणले. दुसऱ्याने पिण्यासाठी पेल्यात पाणी आणले.

वीरसिंहनी थोडे पाणी पिऊन आपली अस्वस्थता घालवली नंतर आसनावर बसत कांतिमतीला म्हणाले–"मुली, तो द्रोही नागवर्मा जिवंत आहे कां मेला आहे! कां कैदेत आहे?"

कांतिमती उत्तर देणार होती परंतु संकोचाने तिने चित्रसेनाकडे आपली दृष्टी वळवली तेव्हां चित्रसेन वीरसिंहना म्हणाला-"महाराज, माझे नांव चित्रसेन आहे. बहुदा तुम्ही माझे व माझ्या राज्य विषयी नांव ऐकले असावेत ह्या राक्षसाचे नाव उग्राक्ष आहे. हा माझा सेवक आहे. नागवर्मा माझ्या वडीलांच्या धवलगिरी राज्यावर हल्ला करण्यासाठी गेला आहे. जर कां शक्य झाले तर रस्त्यातच गांठून त्यांचा संहार करण्यासाठी मी माझे मोठे सैन्य व सेनापती आधीच पुढे पाठविले आहेत. (क्रमशः)

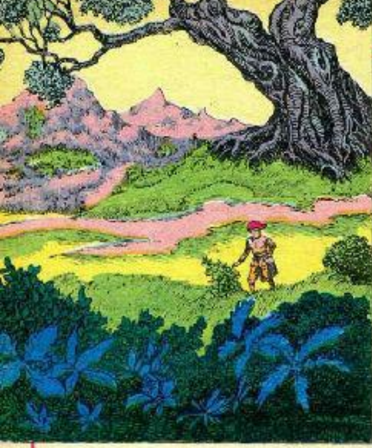

प्राणांची किंमत

विक्रमादित्याने आपला हट्ट सोडला नाही.

तो झाडाजवळ गेला. प्रेत खांद्यावर काढून घेतले आणि नेहमी प्रमाणें मौनपणें स्मशानाच्या दिशेने निघाला. तेव्हां प्रेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला–"राजा, ह्या भयंकर अशा स्मशानात कोल्हे ओरडत आहेत. घुबडे आवाज काढीत आहेत परंतु तू जरा देखिल न घाबरता जे श्रम करीत आहेस. ते प्रशंसनीयच म्हटले पाहिजेत. तुला माहित आहे कां की जो कोणी प्रयत्न सिद्धीसाठी कार्य करतो. तो जर कां केदारनाथ प्रमाणे विवेकशिल व व्यवहारी नसला तर त्याचे फळ केव्हांही त्याला मिळत नाहीत. त्याच्या अभावापायी सर्व प्रयत्न फुकट जातात. ह्याचे उदाहरण म्हणून तुला केदारनाथची गोष्ट सांगतो." लक्ष देऊन ऐक असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

चंद्रपुरचा राजा चंद्रसिंह ह्याला एकुलती एक मुलगी होती. तिचे नाव कुमद होते. ती एकाएकी एका भयंकर रोगाने आजारी पडली. राजवैद्यांनी अनेक तऱ्हेचे उपचार केले. कोणाच्याही औषधाचा राजकुमारीला गुण आला नाही. इतर अनेक देशांतूनही वैद्यांना बोलावण्यात आले. परंतु कोणालाही रोगाचे निदान करता आले नाही.

अशा परिस्थितीमुळे राजा अतिशय निराश झाला की आता मुलीला जगवणे कसे शक्य आहे. त्या विचारात मग्न असतांना राजाचा मंत्री तेथे आला व सल्ला देत म्हणाला—"आपण अशा तऱ्हेची राज्यात दवंडी पिटवा की. राजकुमारी कुमुदला जो कोणी रोगमुक्त करेल त्याच्या बरोबर तिचा विवाह करण्यात येईल व त्याला अर्धे राज्य बक्षीस देण्यात येईल."

राजाने मंत्र्याच्या सल्ल्यानुसार फक्त स्वतःच्या राज्यातच नाही तर इतर अनेक राज्यातूनही अशा तऱ्हेची दवंडी पिटवली. तेव्हां ती ऐकून अनेक वैद्य चंदनपुरला आले. काही लोकांनी तर रोगाचे निदान करून त्यावर औषधोपचार केला परंतु राजकुमारीची तब्बेत न सुधारता झाल्या-कारणाने ते सर्व आपापल्या गावी निराशेने निघून गेले.

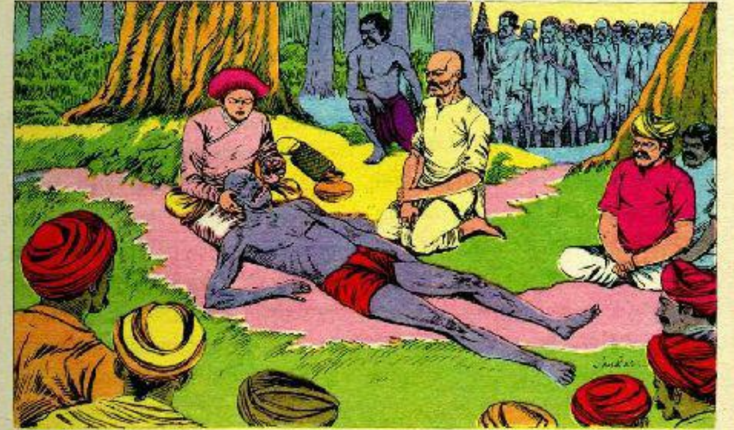
राजकुमारीची तब्बेत दिवसेंदिवस ढासळतच चालली. त्यामुळे राजा चंद्रसिंह भयंकर अस्वस्थ झाला. तेवढ्या अवधीत केदारनाथ नावाचा एक तरुण वैद्य चंदनपुरला आला व राजकुमारीला पाहून त्याने तिची नाडी तपासली. व रोग कसला ह्याचे खोल निरिक्षण केले.

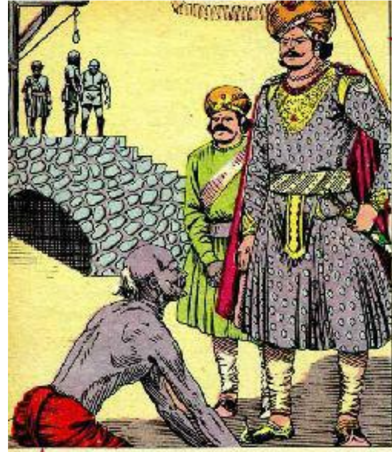
त्यानंतर त्याने राजाचे दर्शन घेतले व म्हटले—"महाराज, मी राजकुमारीला रोगमुक्त करून निरोगी करू शकतो. परंतु ह्या रोगावर उपचार करावयाचे झाले तर एक विशिष्ट प्रकारची वनस्पती आवश्यक असते. ती वनस्पती नागपर्वताच्या जवळपासच असलेल्या जंगलात मिळू शकते तेव्हां तुम्ही मला त्या जंगलातून ती मुळी आणण्याची परवानगी द्या."

त्यावर राजाने त्याला मोठ्या आनंदाने तिकडे जाण्याची परवानगी दिली. केदार-नाथ जंगलात गेला व त्याने जंगलात सर्वत्र त्या वनस्पतीचा शोध केला. बऱ्याच प्रयत्नाअंती त्याला एका जागी ती वनस्पती आढळली.

तो ती वनस्पती मोठ्या काळजीपूर्वक सांभाळून घेऊन राजधानीला यावयास निघाला. तो राजमहाला जवळील राजो-द्यानात येऊन पोहोचला. तितक्यात त्याला बागेत काम करीत असलेला एक म्हातारा माळी खोकत खोकत खाली कण्हत पडलेला दिसला. तेवढ्यात आजुबाजुच्या कामगार लोकांनी त्याच्या भोवताली गर्दी केली. वैद्यांनी त्याची नाडी तपासून पाहिली. व एक क्षणात त्याला समजले की, काही क्षणातच तो मरण पावणार आहे. कारण आश्चर्याची गोष्ट म्हणजे जो रोग राज-कुमारीला झाला होता तोच ह्या म्हाताऱ्या माळ्याला सुद्धा झाला होता. तेव्हां केदार-नाथने मागचापुढचा अजिबात विचार केला नाही व स्वतः जवळील वनस्पती बाहेर काढली जी राजकुमारीसाठी जंगलातून आणली होती. ती त्याने थोडी वाटली व पाण्यात मिसळून म्हाताऱ्याला दिली.

अर्ध्यातासाने म्हाताऱ्या माळ्याने डोळे उघडले व तो उठून बसला. व आपले

प्राण वांचविलेल्या केदारनाथला हात जोडून नमस्कार करीत म्हणाला–"बाळ, चिरंजिवी बनून दिर्घायुषी हो!"

ही गोष्ट काही क्षणातच राजमहालात जाऊन पोहोचली. केदारनाथने असा विचार केला. की राजकुमारीसाठी आणलेली औषधीवनस्पती तर खर्च होऊन गेली. आतादुसरी आणण्यासाठी पुन्हां जंगलात जावयास पाहिजें. परंतु ह्याखेपेस ती मिळविण्यासाठी जवळपास दोन, तीन आठवडे तरी लागतील. तेव्हां त्यापूर्वी राजाला सर्व गोष्ट सविस्तर सांगणे बरोबर होईल असा विचार करून तो राजाला भेटावयास गेला.

राजा चंद्रसिहने केदारनाथचे सर्व बोलणे ऐकले. व अत्यंत संतापाने त्याला रागावीत म्हटले–"अरे दुष्ट! तुला माहित होते की, राजकुमारी मरणान्ती तडफडत आहे. अशा स्थितीत राजकुमारी साठी आणलेली औषधी वनस्पती तू त्या म्हातार्‍या माळचा-साठी खर्च करून त्याचे प्राण वांचविलेस राजकुंमारीच्या प्राणापेक्षा त्या म्हातार्‍या माळयाचे प्राण काय जास्त किंमतीचे आहेत. त्यातून तुला हे सुद्धा महित होते की हि औषधी वनस्पती फक्त एका माण-सालाच उपयोगी पडते. तरी सुद्धा तू त्याच्यासाठी त्या औषधाचा उपयोग करून टाकलास. आता तू जर पुन्हां जंगलात ती औषधी वनस्पती आणण्यासाठी गेलास तर तेवढया अवधीत राजकुमारीच्या प्राणाला धोका पोहचणार तेव्हां तू केलेला हा घोर गुन्हां आहे." ह्याला आता तावडतोब फांसावर चढवा.

राजाची आज्ञा पाळून सेवकांनी ताबड-तोब त्याचे हात बांधले व त्याला वधस्तंभाकडे नेले. तेव्हां केदारनाथने निवेदन केले–"प्रभू! आपण घाइगर्दीने असा निर्णय देऊ नका. मी एका आठवडयाच्या आत त्या औषधी वनस्पतीचा शोध काढतो. तेवढ्या अवधीत राजकुमारी-च्या जीवाला कसलाही धोका संभवत नाही मी माझ्या गुरुची शपथ घेऊन वचन देतो.

केदारनाथने केलेल्या विनंतीनुसार सुद्धा राजाचा राग शांत झाला नाही. सेवक त्याच्या गळयात फासाची दोरी अडकविण्यासाठी उभे राहिले. तितक्यात तो म्हातारा माळी धावत धावत तेथे येऊन पोहोचला व राजाच्या पायावर लोटांगण घालीत कळवळत म्हणाला–"महाराज, आपण म्हटल्याप्रमाणे माझ्या प्राणांची कांहीच किंमत नाही. परंतु एवढया लहान वयाच्या वैद्याच्या प्राणांची किंमत कित्येक पटीने जास्त मौल्यवान आहे. त्याला सोडून देऊन मला फांसावर चढवा."

त्यावर केदारनाथ मोठ्या कष्टाने म्हणाला–"ह्या म्हातार्‍याचे प्राण फांसावर चढविण्यासाठी मी वांचविले नाहीत! प्रभू! आपण चांगला विचार करून मला ती औषती वनस्पती मिळवून राजकुमारीचे प्राण वांचविण्यासाठी संधी द्या."

राजा डळमळू लागला व विचार करू लागला की काय निर्णय घ्यावा तेव्हां मंत्र्यानी राजाला सल्ला दिला की, एकवेळ केदारनाथला संधी द्यावी. तेव्हां राजाने मंत्र्यांचा सल्ला मानला केदारनाथला फांसाच्या मेढीवरून खाली उतरवले.

ह्यानंतर केदारनाथ जंगलात गेला व त्याने ती औषधी मुळी शोधून काढली व राजाला दिलेल्या वचनानुसार त्याने राज-कुमारीवर औषधोपचार सुरू केला. दिर्घ-कालापासून त्रस्त करणारा रोग दोन दिवसाच्या आत निघून गेला. एका आठं-वडयाने राजकुमारी आपल्या महालात हिंडूफिरू व हंसू खिदळू लागली.

राजकुमारीला निरोगी पाहून राजाला फार आनंद झाला. त्यांनी केदारनाथला अर्धराज्य व त्याच बरोबर राजकुमारी बरोबर त्याचे लग्न लावुन देण्याचा निश्चय केला व त्याला बोलावून आणण्यासाठी पालखी पाठवून दिली.

चौकशीअंती त्यांना समजले की केदारनाथ सूर्योदयापूर्वीच निघून गेला आहे.

येथर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला– "राजा, ह्यावरून तर सिद्ध होते की, केदारनाथ वैद्यकी विद्येमध्ये असाधारण आहे. कारण कित्येक ठिकाणहून वैद्य येऊन राजकुमारीची चिकित्सा करू शकले नाहीत. परंतु तशा रोगाचे निवारण केदारनाथने केवळ एका औषधी वनस्पतीने करून दाखविले. अशी व्यक्ति तर फार मोठी ज्ञानी असावी. ह्यात शंका करण्याचे तर कारणच उरत नाही. तेव्हां अर्धे राज्य व राजकुमारी ह्यांचा त्याग करून टाकणे हे आश्चर्यकारक वाटत नाही कां? त्यांने असा तर विचार केला नसेल की अशा प्रकारे सत्कार करून घेण्याची आपल्याला जरूर नाही. ह्या शंकेचे समाधानकारक उत्तर माहित असून तू दिले नाहीस तर तुझ्या डोक्याची शंभर शकले होऊन तुझ्याच पायावर लोळू लागतील.

त्यावर विक्रमादित्य म्हणाला–" एक तर गोष्ट स्पष्टच आहे. की, केदारनाथने स्वार्थ बुद्धीने प्रेरित होऊन राजकुमारीवर उपचार केला नाही. जर कां त्यांचा मनात स्वार्थ असता तर एवढ्या परिश्रमाने आणलेली औषधी वनस्पती त्यांने एका शुल्लक माळ्यावर खर्च केली नसती. एका वैद्याच्या रूपाने त्याला कोणाच्याही जिवांची किंमत जास्त मोल्यवान वाटत होती इथे तर हा प्रश्न अप्रासांगिक आहे परंतु राजा चंद्रसिंह अत्यंत स्वार्थी होता. त्याला प्राणाची किंमत करता येत नव्हती. त्यामुळे त्यांनी माळ्याच्या प्राणांची किंमत शुल्लक मानली. आणि केदारनाथला फांशीची शिक्षा फर्मावली. अशा स्वार्थी राजाचा जावईहून परिश्रमानी प्राप्त केलेली वैद्यकीय शिक्षेला तिलांजली द्यावी लागेल. म्हणून केदारनाथ आपले कार्य व हेतू संपल्या बरोबर राजाचा निरोप सुद्धा न घेता गुपचुप तेथून निघून गेला.

अशा तऱ्हेने राजाचे मौन भंग होताच वेताळ प्रेतासह अदृश्य झाला आणि झाडाला जाऊन लोंबकळू लागला. (कल्पित)

पावसाचे ढग

त्रिगर्तदेशातील सारे लोक शेतकरी होते. तो देश नेहमी धन-धान्यांनी सदा फुललेला असे. तेथील जनता सुद्धा सुखी व संपन्न होती. त्याना सदा पावसावर अवलंबून रहावे लागे.

तसे पाहिले तर त्रिगर्त येथील जनता अनेक देवीदेवतांची पुजा अर्चा करीत. परंतु वरुण देव व पावसाचे ढग ह्यांची कधीच आराधना करीत नसत. आकाशाकडे पाहून हात जोडून कधी कृतज्ञता सुद्धा प्रकट करीत नसत. त्यामुळे वरुण देव प्रजेवर अत्यंत असंतुष्ट होते. स्वतः मेघांना बोलावून असा निर्णय घेतला कीं, ह्यापुढे त्रिगर्त देशावर कोणीही एक थेंबही पाडू द्यायचा नाही.

ह्याचा परिणाम शेवटी व्हायचा तोच झाला. त्यावर्षी पावसाळ्याच्या दिवसांत पाण्याचा एक थेंबही भूमीवर पडला नाही. सर्व लोक डोळे फाडफाडून आकाशाकडे पाहू लागले. परंतु पावसाचा एक ढग देखील त्यांच्या दृष्टीस पडला नाही. सर्व प्रजा व्याकूळ झाली. त्यांना तसे दुःखी पाहून मेघांना अत्यंत आनंद झाला. परंतु अचानक त्या मेघांच्या आनंदाला विरजण पडले. एक ढगाचा तुकडा कोणालाही न सांगता संवरता त्रिगर्त देशात गेला व थोडा पाऊस पाडून गूपचूप परत आला.

त्रिगर्त देशातील जनता संतुष्ट झाली व निश्चित होऊन म्हणू लागली–"अरे वा! चला, आता तरी पावसाला सुरवात झाली एकदाचीं व प्रत्येक शेतकऱ्यांने आपल्याला शेतात बी पेरले.

तेवढ्यामध्ये त्या मेघ खंडाला इतर मेघांनी मिळून खूप उलट सुलट बोलून धमकावले व म्हटले–" अरे मूर्खा, तू हे काय केलेंस? शेवटी तुझा उद्देश तरी काय आहे? आम्ही सर्वांनी मिळून एक निर्णय

घेतला होता. की त्रिगर्त देशात पाण्याचा एक थेंबही न पाडता जनतेला दु:खी कष्टी करायचे अशा परीस्थितीत तू मुकाट पाऊस पाडून आलास तुझी अक्कल कोठे गेली ?"

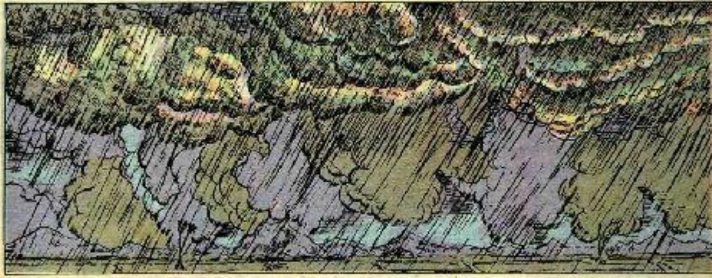
"तुम्ही सुद्धा नंबर एकचे बुद्धु निघालात मी जाऊन थोडीशी रिमझीम करून आलो कारण की त्रिगर्त देशातील लोकांनी पेरण्यासाठी म्हणून जे काय थोडे फार धान्य वांचवले होते त्यांनी पेरून टाकावे. हे काय तुमच्या डोक्यात आलेच नाही कां ?" लहान मधे म्हणाला.

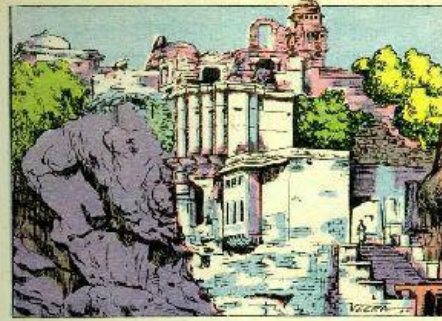
ह्यानंतर त्रिगर्तची प्रजा कशा तऱ्हेचे हाल भोगते आहे हे पहाण्यासाठी मोठा मेघ मोठया आनंदाने त्रिगर्त देशाच्या बाजुला निघाला. तेवढया अवधीत त्रिगर्तच्या लोकांत त्राही त्राही माजली होती. थोडयाफार वर्षावाने जे काय बी. उरले होते ते शेतकऱ्यानी मातींत पेरून टाकले होते. परंतु त्यानंतर पावसाचा एकही थेंब पडला नाही. ते सारे आकाशात पाहू लागले व वरुणदेवाला भाकू लागले.

त्या देशातील लोकांची ती अवस्था पाहून मोठया ढगाला फार वाईट वाटू लागले. तो छोटया मेघखंडाला रागावून म्हणाला–"तु मोठयांना विचारल्या शिवाय अशी खटयाळ कामे करू नकोस." नंतर सर्व मेघांनी मिळून त्रिगर्त देशावर मुसळ-धार पाऊस पाडला व तेथून निघून गेले.

आपली प्रार्थना ऐकून आपल्या देशात पाऊस पडला हे पाहून त्रिगर्त देशातील सर्व शेतकरी न चुकता वरुण देव व पावसाची सतत पुजा अर्चना करू लागले. ह्यानंतर पुन्हां कधीही त्या देशात दुष्काळ पडला नाही. तो देश सुजलाम् सुफलाम् बनला.

परंतु ह्या पाठीमागची गोष्ट मोठया ढगाच्या डोक्यात शिरली नाही की ह्या साऱ्याचे मुळ कारण छोटा ढग आहे. त्याने जे काही खोडकर काम केले. ते सरते शेवटी एक कल्याणकारी सिद्ध झाले. परंतु छोटा बिचारा मेघखण्ड ही गोष्ट समजू शकला नाही की. आपण अप्रात्यक्षिक एक महान कार्यच केले आहे.

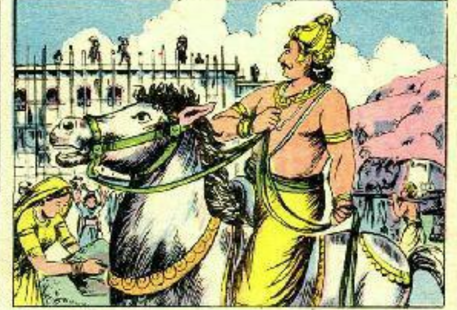

भारतातील अद्‌भुत स्थळे :

चित्तौडचा किल्ला

राजस्थानात पांचशे फूट उंचावरील एका डोंगरावर सातशे एकर क्षेत्रफल असलेला चित्तोडचा किल्ला अत्यंत प्रसिद्ध व ऐतिहासीक महत्व असलेला आहे. अनेक राजवंशाचे निवासस्थान असलेल्या ह्या किल्ल्यात पुराण पुरुष भीमसेन ह्याने सुद्धा काही काळासाठी आपले निवास स्थान बनवले होते.

ऐतिहासिक दृष्टीकोनातून पाहिले तर आपल्याला असे समजते की, चित्रांगद नावाच्या मौर्य राजाने येथे सर्वप्रथम आपली राजधानी बनवली होती. त्यांनीच ह्या पर्वताला सुद्धा चित्रकुट असे नाव दिले. तेच काहीकाळाने चित्तोड बनले परंतु त्या राजाने केलेला किल्ला काही काळानंतर नष्ट झाला.

आठव्या शतकात हा प्रदेश मेवाडचा राज्यकारभार करणाऱ्या रावळ वशाची राजधानी बनला. तेराव्या शतकात राणा रतनसिहने मेवाडचा राज्यकारभार केला. त्यांची पत्नी पद्मिनी जगातील सर्वश्रेष्ट सुंदरी म्हणुन प्रसिद्ध होती. त्या राणीला कैद करण्यासाठी दिल्लीच्या सुलतान अल्लाउद्दीन खिलजीने चित्तोड किल्ल्या-वर हल्ला करून तो घेरला.

अल्लाउद्दीन खिल्जीने हजारो प्रयत्न करून सुद्धा त्याला तो किल्ला हस्तगत करता आला नाही. डोंगरमाथ्यावर आपला तळ ठोकून त्याने पद्मिनीचे प्रतिबिंब आरशात तरी पहावे ह्या उद्देशाने रतनसिंहाकडे विनवणी केली. रतनसिंहाने त्या विनंतीला, मान्यता दिली. व त्याला निरोप द्यावा ह्या कारणाने तो किल्ला उतरून खाली आला त्यांने त्या संधीचा फायदा घेऊन रतनसिंहला बंदी केले.

ह्यानंतर सुलतान खिल्जीने पद्मिनीकडे असा निरोप पाठविला की तू तावडतोब माझ्याकडे ये नाहीतर राजा रतन-सिंहला आम्ही ठार करू. तेव्हां राणी पद्मिनीने सुल्तानाकडे आपला असा निरोप कळवला की, मी माझ्या सातशे मैत्रिणीच्या समवेत आपल्या दर्शनास येत आहे. ते ऐकून खिल्जी अत्यंत आनंदीत झाला. व राणी पद्मिनीची डोळ्यात तेल घालून वाट पाहू लागला तिकडे चित्तौड हून पालख्या निघाल्या.

अल्लाउद्दीन खिलजीने आपला तळ जेथे ठोकला होता. तेथे येऊन पोहोचल्या पालख्यांमधून एकूण १४०० सैनिक आपापल्या तलवारी उगारीत बाहेर आले. पालख्या उचलणारे भोई सुद्धा सैनिकच होते मग काय? दुसऱ्या क्षणात दोन्ही शत्रूच्यात भयंकर युद्ध सुरू झाले. त्या लढाईत खिलजीचे अनेक सैनिक ठार झाले. व राजा रतनसिंहला कैदेतून मुक्त करण्यात आले. खिलजी तेथून पळून गेला.

अपमानानी चिडलेला खिल्जी दिल्लीला पोहोचला. त्यानंतर त्याने कशाही प्रकारे चित्तौडच्या किल्ल्यावर हल्ला करून तो हस्तगत करण्याचा दृढ संकल्प केला. आणि जवळपास एका वर्षाच्या आत एक अती प्रचंड सैन्य घेऊन तो चित्तौडवर चालून गेला. राजपुत सैनिक प्राण पणाला लावून लढले याचवेळी राणी पद्मिनीने व इतर रजपुत स्त्रियांनी चिता पेटवून आत्मसमर्पन केले.

सुंदर अप्रतिम काव्यसुमने रचणारी सुप्रसिद्ध कृष्णाची भक्त मीराबाई हिने चित्तौडचा राजा भोज ह्याच्या बरोबर विवाह केला. राजाने मीरा-बाईसाठी एक अतिसुंदर असे कृष्णाचे देऊळ बांधून दिले. कृष्णाच्या मुर्ती समोर बसून मीराबाई आपली काव्ये म्हणत तन्मय होऊन जाई,

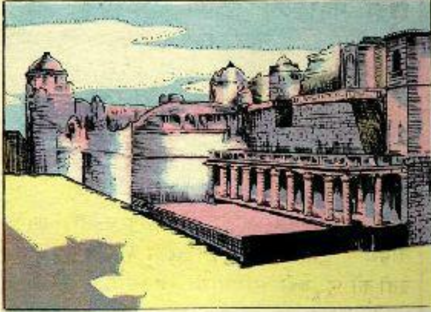
लहान वयाच्या युवराजाला ठार मारण्यासाठी काही हत्यारे किल्ल्यात शिरले. त्यावेळी दाई पन्नाने आपल्या मुलाला युवराज बनवून त्यांला दाख-विले व खऱ्या युवराजला गुप्ततेने दुसऱ्याठिकाणी पोहोचवले व आपल्या मुलाचा बळी देऊन राजकुमाराला वांचविले.

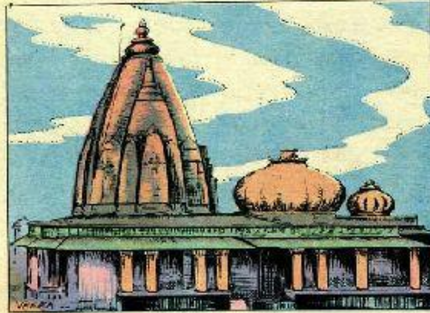

ह्यावेळी चित्तौडचा किल्ला मोडकळीस आलेला आहे. तरी सुद्धा तेथे असलेल्या वस्तु शोभा आणतात तेथे असलेला सर्वांत सुंदर व अद्‌भुत असा निर्मिलेले १४४८ मध्ये महाराणा कुम्भाने निर्माण केलेला विजयस्तभं व किर्ती स्तभं आहे. सुलतान कुतुबुद्दीन शाहवर विजय प्राप्त करण्याच्या उद्देशाने स्मारकाच्या रूपाने ह्या स्तभांचे निर्माण केलेले आहे.

येथील अत्यंत विशाल असा महाराणा कुम्भाचा महाल मोठ्या काळजीपूर्वक तयार केलेला आहे. ह्या किल्ल्याच्या आंत वेगवेगळ्या गावांना पोहोचण्यासाठी भुयारे खोंदलेले भूगर्भमार्ग आहेत. येथील महालाच्या तळ घरामधेच राणी पद्मिनीने आपल्या प्राणांची आहुती दिली होती.

येथे अत्यंत प्राचिन देवळापैकी अत्यंत मुख्य म्हणजे कालीमातेचे देऊळ आहे. ह्याठिकाणी अधिष्ठात्री देवी कालीमातेचा महत्व आहे काही लोकांचे मत आहे की, प्रारंभीच्या काळी हे सूर्याचे देऊळ असावे.

मातीचे सोने

एका शेतकऱ्याला एकुलता एक मुलगा होता. तो लहान असतानाच आईच्या प्रेमाला पारखा झाला. काहीं दिवसांनी शेतकरी आजारी पडला, जेव्हां त्याला वाटले की आता आपले मरण जवळ आले. तेव्हां त्याने आपल्या मुलाला जवळ बोलावुन घेतले आणि म्हटले—"बाळा, मी निर्धन होतो. त्यामुळे मी काही इस्टेट ठेवू शकलो नाही. परंतु मीं मनापासून तुला आशीर्वाद देतो की तू जरी जमिनीला शिवलास तरी त्याचे सोने बनेल.

आपल्या वडिलांच्या मृत्युनंतर मुलाने आपल्या आईवडिलांची श्रद्धा स्मरण समोर ठेवले व तो खूप काबाडकष्ट करू लागला. परंतु त्याच्या श्रमांचे फळ त्याला उत्तम तऱ्हेने लाभले. थोड्याच काळात तो एका द्राक्षाच्या बागेचा मालक झाला. आजूबाजूच्या सर्व बागांपेक्षा त्याच्या बागेला त्याला जास्त कमाई मिळू लागली.

काही वर्षांने त्याने अनेक फळांच्या बागा खरेदी केल्या. मासेमारी साठी नावा खरेदी केल्या. तेलाच्या घाणी विकत घेतल्या तेल व मासेमारीत सुद्धा त्याला भरपुर फायदा होऊ लागला. लवकरच तो शहरातील सर्व श्रीमंत लोकात गणला जाऊ लागला. तो कोणताही कामधंदा किंवा व्यापार करो त्यात त्याला भरपुर फायदा मिळे तो धन-संपत्ती बरोबर एका अलिशान घरात राहू लागला. व एका सुंदर तरूणीशी लग्न करून तो स्वत:चे आयुष्य अत्यंत ऐषआरामात घालवू लागला.

परंतु एक दिवस त्याच्या मनांत आपल्या धन संपत्तीच्या बाबतीत एक शंका निर्माण झाली. ती त्याने आपल्या एका जिवश्य-कंठश्य मित्राजवळ बोलून दाखवित म्हटले—

रत्ना पारखे

"अरे हेबघ, मला माझ्या शक्तिसामर्थ्याच्या पलिकडे सौभाग्य प्राप्त झाले आहे. त्यामुळे जर ह्यावर विचार केला तर मला एक प्रकारची भीती वाटते की, इतक्या सुलभतेने प्राप्त झालेली हि लक्ष्मी एका क्षणातही नाहीशी होऊ शकेल. त्यामुळे माझ्यावर जेष्टा देवीचा कोप होऊ शकतो. त्यामुळे तिला संतुष्ट करण्यासाठी मी असे काहीतरी काम करावे म्हणतो की त्या कामामुळे माझे नुकसान होईल तू मला चांगल्या विचारांती सल्ला दे.

तेव्हां मित्राने स्वत:चे डोके लढवले व त्याला विचारले–"मित्रा, सांग खजूर कोठे जास्त होतात?"

"कैरोला त्या मुलाने झटक्यात म्हटले."

"तर मग विचार कसला करतोस! एक काम कर तुला येथे जितका म्हणून खजूर मिळत असेल तितका जास्तीत जास्त किंमत देऊन खरेदी कर आणि तो उंटावर लादून कैरोला नेऊन कमीत कमी किंमतीत विक. तुझे त्यात भरपूर नुकसान होईल." मित्राने समजावित म्हटले:

ही गोष्ट त्याला मोठी छान वाटली. दुसऱ्याच दिवशी त्यांनी खजुराच्या व्यापाऱ्याच्या कडून जेवढा खजूर मिळेल तेवढा जास्तीत जास्त किंमत देऊन खरेदी केला. नंतर तो सारा उंटावर लादून कैरोला विकावयास निघाला.

बऱ्याच दिवसाने वाळवंटातून प्रवास केल्यानंतर तो इजिप्तला येऊन पोहोचला. आणि एक गोष्ट पाहून तो आश्चर्याने चकित होऊन निश्चल उभा राहून पहात राहीला. त्याच वेळी एका पांढऱ्या शुभ्र घोडयावर बसून मित्र देशाचा सुलतान त्याच्या बाजुलाच येत असलेला दिसला त्याच्या बरोबर त्याचा सारा परिवार व सैनिक होते. सर्व सैनिकांच्या हातात चाळणी होत्या.

गरीब शेतकऱ्याच्या मुलाने सुलतानाला सलाम करीत म्हटले–"हुजूर, काय झाले हे सारे सैनिक आपापल्या हातात चाळणी घेऊन का येत आहेत?

त्यावर सुलतान म्हणाला–"काय सांगू? आज पहाटे मी ह्या घोडयावर बसून फेरफटका मारण्यास निघालो होतो लग्नाप्रसंगीची अंगठी कुठे तरी निसटून ह्या वाळूत पडली. ती अंगठी मला माझ्या प्राणापेक्षां प्रिय अशी आहे. त्यामुळे ती मिळत नाही तोपर्यंत ह्या साऱ्या प्रदेशातील वाळू मी चाळून काढणार आहे.

सुलतानाने त्याला विचारले–"तू कोणत्या कामासाठी कैरोला जात आहेस?"

"कैरोमधे खजूर विकायला जात आहे उंटावर लादलेल्या खजूराच्या टोपल्याकडे अंगुलीनिर्देश करीत." तो म्हणाला.

सुलतान त्यावर चकित होऊन म्हणाला–"तू कैरोला जाऊन खजुर विकणार? गमंतच करतोस इथे दिवसाला एका खजुराच्या झाडाचे सुद्धा खजूर काढून संपत नाहीत तू आपला माल कैरोला घेऊन जाऊन विकणार? तुझे फार नुकसान होईल पहा!"

सुलतानाचे बोलणे ऐकून त्याचा सारा परिवार खदखदून हसू लागला. तो म्हणाला–"तुम्ही तर मला भीतीच दाखवत आहात. परंतु मला तर एका गोष्टीचे भय वाटते माझे नुकसान नक्की होवो. माझ्या वडिलांनी मरतेसमयी मला आशीर्वाद देत म्हटले–"बाळ तू मातीला जरी स्पर्श केलास तरी ते सोने होऊन जाईल असे म्हणत त्यांनी खाली वांकून मुठभर वाळू हातात घेतली. त्यानंतर उघडली वाळू सारी खाली पडली व फक्त अंगठी तीच काय त्याच्या हातात राहीली.

"अरे अरे हिच तर अंगठी मी हरवली होती." सुलतान अतिशयांनदाने एकदम किंचाळला. सुलतानाने त्या शेतकरी मुलाच्या नशिबाची खूप वाखाणणी केली आणि आपली एवढी प्राणप्रीय अंगठी इतक्या सुलभतेने मिळालेली पाहून त्या मुलाला अत्यंत किंमती भेटी बक्षीस दिल्या.

अशा प्रकारे शेतकऱ्याचा मुलगा जास्तीच फायदा मिळवून परत घरी आला.

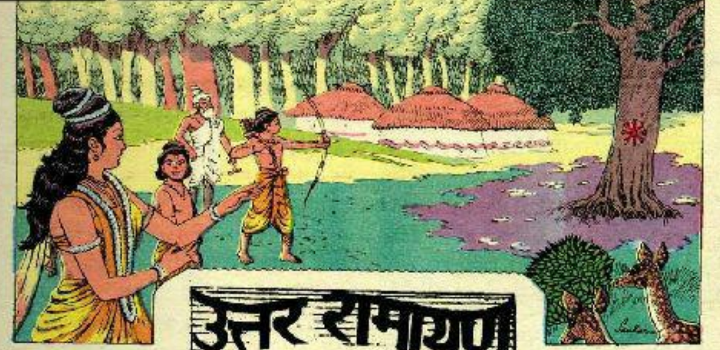

कंजुस प्रकारचा खेळ

एका गावात गोविंद नावाचा एक गृहस्थ रहात होता. तो एक नंबरचा कंजुस होता. तसा तो खूप श्रीमंत होता परंतु त्याच्या हातून एक कवडीं देखील सुटत नसे. स्वत: प्रमाणेच तो स्वत:च्या मुलाला देखिल कंजुस प्रकारचे धडे देई. एका सणाच्या दिवशी गोविंदने आपला मुलगा गोपीनाथ ह्याला नवीन कपडे शिवण्याचा विचार केला. परतु त्याने आपला शिंपी धर्मदासाकडून कपडे फुकट कसे शिवून मिळतील यासाठी एक योजना केली. त्यासाठी त्याने आपला मुलगा गोपीनाथला समजावून सांगितले परंतु सणाच्या दिवशी आपल्या मुलाने जुनेच कपडे नेसलेले पाहून त्याला अत्यंत आश्चर्य वाटले त्याने मुलाला विचारले– "बाळा, शिवायला दिलेले कपडे आणले नाहीस कां ?"

"शिंपी धर्मदासने शिलाई दिल्याशिवाय कपडे देणार नाही म्हणून सांगितले." गोपीनाथ म्हणाला. मग तू सांगितले नाहीस कां ? की धाकट्या भावाने शिलाईचे पैसे रस्त्यात कुठेतरी पाडले व हरवले." गोविंदने थोड्या रागातच म्हणाला.

"बाबा, मी तर तसेच त्या शिंप्याला सांगितले. तेव्हां तो शिंपी म्हणाला. जो पर्यंत तू पैसे न हरविण्या एवढा मोठा होशील. तो पर्यंत मी थांबायला तयार आहे. तेव्हां पैसे देऊन कपडे घेऊन जा." गोपीनाथ म्हणाला. गोविंदला समजण्यास वेळ लागला नाही तेव्हां त्याने गोपीनाथच्या हाती पैसे देऊन शिवायला दिलेले कपडे आणण्यास त्याला शिंप्याकडे पाठविले.

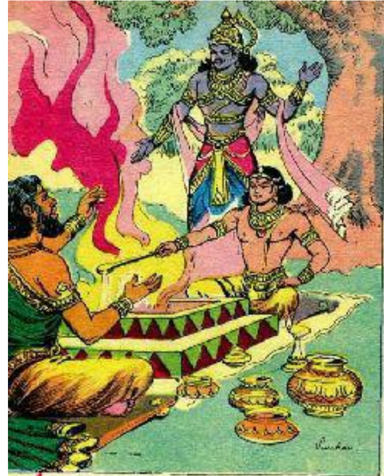

रावण वरुण लोकांतून लंकेला येण्यासाठीं पुष्पक विमानांत बसून निघाला आणि वाटेंत जेवढ्या म्हणून सुंदर मुली त्याच्या नजरेस पडल्या त्या सर्वांना विमानांत बसवून लंकेत घेऊन आला. त्या मुली आक्रोशाने रावणाला शाप देत होत्या.

रावणाने लंकेत प्रवेश केला मात्र त्याची बहीण शूर्पणखा आक्रोश करीत छाती बडवीत त्याच्या समोर आली आणि दु:खा-तिशयानें त्याला म्हणाली–"दादा तूं हे काय केलेस रे ? बाकीच्या कालकेयांच्या बरोबर माझ्या यजमानांचाही वध केलास? आपल्या मेहुण्यावर हात उचलताना तुझे हात तुटून कसे रे नाही पडले ? हाय रे हाय ! मला तू विधवा करून टाकलेस."

शूर्पणखेचा विलाप ऐकून रावण ही दु:खी झाला तो म्हणाला–"जे झालं. ते कांही परत येत नाहीं मी कांहीं मुद्दाम केले नाही. मी एकदा युद्ध करूं लागलो म्हणजे माझ्यावर खून चढतो मीं तुला सर्व व्यवस्था करून खराच्या स्वाधीन करतो तो तुझी सर्व प्रकारे काळजी घेईल. मी त्याला चौदा हजार राक्षस सेनेची तैनात देतो आणि त्याच्या बरोबर दूषणलाही पाठवून देतो. सर्व दंडकारण्याचा अधिकार देतो तेथे तुम्ही सुखाने रहा.

रावणानी सांगितल्याप्रमाणें खरोखरीच सर्व व्यवस्था करून खर आणि दूषणा बरोबर शूर्पणखेला दंडकारण्यांत पाठवून दिले. तेथे ते सुखासमाधानानें राहू लागले.

रावण विमानांत बसून पर्यटनास निघाला तो निकुंभिल वनांत येऊन पोहोंचला तेथें त्याला पुत्र मेघनाद भेटला. त्याला पाहून रावणाला फार आनंद झाला. प्रेमाने कवटाळून त्याला विचारले कि, तो येथे कशासाठी आला आहे.

राक्षस गुरू शुक्राचार्य पुढें होऊन म्हणाले–" अरे तुझ्या सुपुत्राने सात यज्ञ करण्याचा संकल्प केला. त्या प्रमाणे त्याने अग्निष्टोम, अश्वमेध, राजसूय गोमेध, वैष्णव आदि पार पाडले. त्या शिवाय अतिशय कठीण असा महेश्वर यज्ञ सुद्धा संपूर्ण करून श्री शंकराला प्रसन्न करून घेतले. त्याच्याकडून 'इच्छा गमनवाला रथ' 'सर्वत्र अंधकार करणारी माया' 'महाशक्तिशाली धनुष्यबाण' हे सर्व वरदान म्हणून मिळविले आणि आता तो शवटचा यज्ञ करण्याच्या तयारीत आहे."

शुक्राचार्यांनी दिलेली माहिती रावणाने ऐकून घेतली. पण त्याला ते कृत्य आवडले नाही. तो म्हणाला–" हे तुझे काम ठीक झाले नाही. तुम्ही आपले शत्रु असलेल्या देवादिकांना इंद्राला संतुष्ट करण्यासाठी फार मोठें धन खर्च केले आहेत. असे म्हणून मेघनादाला तो आपल्या बरोबर घऊन गेला."

रावणाला पाहिल्या बरोबर विभीषणाने एक दुःखद बातमी सांगितली कि मधु नावाच्या एका राक्षसाने कुंभीनसला घरांत कोणी नाहीं असे पाहून पळवून नेले. माल्यवंत म्हणून रावणाच्या आईचे काका होते. त्यांची नात कुंभीनस मुलीची मुलगी, नात्याने रावणाची बहीण होती म्हणून ती रावणाकडे राहात असे. ज्या वेळी तिला पळवले त्या वेळी रावण दिग्विजयाला गेला होता. कुंभकर्ण झोपला होता आणि विभीषण पाण्यांत उभे राहून तपश्चर्या करीत होता.

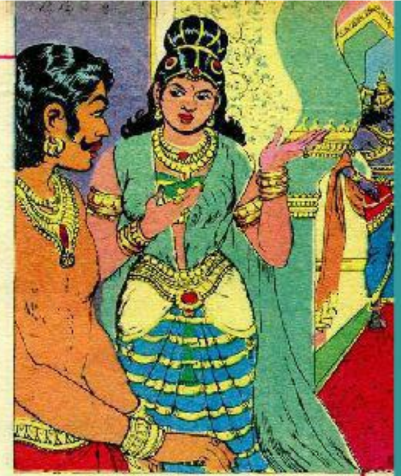
रावणानें अनेक कन्यांचे अपहरण करून त्यांना अंतःपुरांत बंद करून ठेवले होते. परंतु आपल्यां बहिणीला पळवून नेल्याच्या बातमीने तो क्रुद्ध झाला. त्याने रावणाला झोपेतून उठवले. सर्व राक्षसांना आणि मधु राक्षसाचे घर जे मधुपुरी होते त्यावर चढाई करण्यास सज्ज होऊन निघाला. आपला भाऊ रावण भले मोठे राक्षस सैन्य घेऊन आपल्या पतीला मारण्यासाठी येत आहे म्हणून कुंभीनस घाबरून गेली.

बहिणीला घाबरलेली पाहून रावण म्हणाला–" घाबरूं नकोस मी त्याला मारीत नाही पण मला सांग तो सध्या कुठें आहे? त्याला माझ्याबरोबर घेऊन जाईन."

" मी सांगते तुझा निरोप त्याला." म्हणून कुंभीनस आपल्या नवऱ्याकडे मधु-राक्षसाकडे गेली व म्हणाली–"माझा भाऊ देवांशी युद्ध करायला निघाला आहे. तो तुलाही बरोबर घेऊन जाणार तूं जा."

रावण आपल्या सर्व सैन्यासह आपला मेहुणा मधुराक्षस त्याच्या नगरीत येऊन पोहोंचला. मधुराक्षसाने मोठ्या थाटानें त्याचे स्वागत केले. प्रेमाने आतिथ्य केले. रावणाने एक दिवस राहून तेथे विश्रांती घेतली. आणि दुसऱ्या दिवशी भल्या पहाटे पुढील मुक्कामास निघाला.

त्या रात्री चंद्राचे शुभ्र चांदणे बाजूला पसरले होते. पर्वतावरील वृक्षलतामधून किन्नरांच्या वृंदगायनाचें मधुर स्वर ऐकू येत होते. कुबेराच्या

प्रासादांतून अप्सरांच्या नृत्य गायनाचे स्वरझंकार मन मोहून टाकीत होते. फुलांचा सुगंध सर्वत्र दरवळत होता.

अशा कामोद्दीपक वातावरणातून अप्सरांची अधिनायिका झालेली रंभागाढ झोपलेल्या रावणाच्या सैन्या मधून त्या दिशेने पुढें चालली होती. ती अलंकारांनी नटलेली होती. ती जणु लक्ष्मीच प्रति भासत होती. तीलापाहून रावण आपल्या आसनावरून उठला. तिच्या जवळ जाऊन उभा राहिला. तिचा हात धरून त्याने तिला विचारले–" ह्या अशा वेळी इतकी नटून थटून तू कोणाकडे चालली आहेस? ती भाग्यवान व्यक्ति कोण आहे? तो जो

कोणी असेल त्याच्यापेक्षां मी कोणत्याही बाबतीत कमी नाहीं. तिन्हीं जगांत माझी बरोबरी करणारा तुला सांपडणार नाहीं तू घाईने दुसरीकडे कशाला जातेस?"

रावणाचे बोलणे ऐकून रंभा भयभीत झाली आणि आश्चर्य प्रगटकरून म्हणाली– "मला कोणी छेडूलागले किंवा त्रास देऊं-लागले तर आपण माझे रक्षण करायचे ते सोडून हे असले भलते विचार आपल्या मनांत कसे आले? नात्याने मी आपली सून लागते आपला पुतण्या आहेना नलकुबेर तो माझी वाट बघत बसला असेल. त्याच्यावर मी प्रेम करते. त्याच्या शिवाय दुसरा कोणी माझ्या मनात भरत नाही."

रावणाने तिच्या बोलण्याकडे मुळीच लक्ष दिले नाहीं अप्सराच ती. त्याने आपली इच्छा पूर्णकेली. अपमानित आणि लज्जित झालेली रंभा फार दुःखी कष्टी होऊन नलकुबेराच्याकडे गेली. त्याचे पाय पकडून ती रडली. आणि रावणाने केलेले सविस्तर वर्णन त्याला सांगितले.

रंभेच्या अपमानाची गोष्ट ऐकून नलकुबेराला अतिशय राग आला. त्याने पाण्याला स्पर्श करून रावणाला शापदिला.

"ह्या पुढें केव्हांही रावणाने कोण्या स्त्रीचा हात धरला आणि तिच्या इच्छेच्या विरुद्ध तिच्यावर बलात्कार करुं लागला तर त्याच्या डोक्याचे हजार तुकडे होतील."

रावणाविषयी ही शापवाणी जेव्हां त्याच्या अंतःपुरातील जबरदस्तीनें पळवून आणलेल्या बायकांनी ऐकली तेव्हां त्यांना हायसे वाटले.

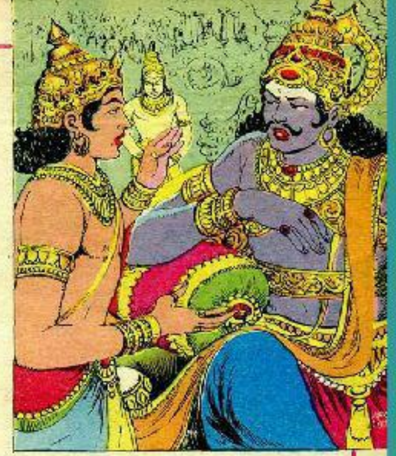
दुसरे दिवशी रावणाने आपल्या सैन्यासह स्वर्गाची वाट धरली. त्याच्या सैन्याने स्वर्गाला चारी बाजूने घेरून टाकले. स्वर्गाला घेरल्याची बातमी जेव्हां इंद्राला समजली तेव्हा त्याने सर्व देवांना त्वरेने आपापले सैन्य घेऊन युद्धास सज्ज होण्या-विषयी निरोप पाठविले. आणि आपणस्वतः विष्णूकडे गेला. त्याच्या चरणाशी निवेदन केले–"देवाधिदेवा, रावण आपले राक्षसांचे

सर्व सैन्य घेऊन आला आहे. त्यानें चारी-बाजूने स्वर्गाला घेरले आहे. आणि स्वर्गावर स्वारी केली आहे. आपण आपले चक्र घेऊन माझ्या मदतीला येऊन रावणाशी युद्ध करावे असें मला वाटते."

"ह्या वेळी मी रावणाबरोबर युद्ध करायला येणार नाहीं. तो ह्या युद्धांत मरणार पण नाही. अजून त्याच्या मृत्यूची घटका भरली नाहीं. तू असा भीतोस कशाला? भिण्याचे कांहीं कारण नाही. ह्या वेळी तुलाच युद्ध केले पाहिजे." असे सांगून विष्णूने त्याला पाठवून दिले.

देव आणि दानव यांच्यामध्यें भयंकर युद्ध सुरु झाले. रावणाच्या सेनेचे सेनापतित्व रावणाने आपल्या आजोबाकडे दिले होते. ह्या युद्धांत सेनापति सुमाली-रावणाचे आजोबा-वसुच्या हातून मारला गेला. देवांनी निकराचे हल्ले करून राक्षस सैन्याला जरजर करून सोडले जवळजवळ नव्वद टक्के राक्षस ह्या युद्धांत मारले गेले. आपल्या पराक्रमानं इंद्राने रावणाला जिवंत पकडून बंदी केले.

हे वर्तमान इंद्रजिताला समजले. त्याने नुकत्याच मिळविलेल्या आपल्या माया अस्त्राचा उपयोग केला. अदृष्य रुपाने युद्ध सुरू केलं. मग इंद्राला बंदी केले. आणि दृष्य रुपाने येऊन आपल्या पित्याला

सोडवून घेतले. युद्धाच्या विजयाची पताका फडकावून रावणाला म्हणाला–"युद्ध संपले आपण जिंकलो तुम्ही बंधमुक्त झालांत. हे पहा इंद्राला बांधून आणले आहे.

युद्ध संपल्यावर रावण सर्व लवाजम्यासह लंकेला परत आला. बरोबर मेघनाद आणि कैद केलेला इंद्रही पण होता

इंद्राला रावणाच्या कैदेतून सोडवून आणण्यासाठी सर्व देवाकडे गेले. ब्रह्मदेव सर्व देवांना बरोबर घेऊन रावणाच्या दरबारांत गला. प्रसन्नचित्ताने तो रावणाला म्हणाला–"रावणा, तुझा मुलगा मेघनाद अचाट पराक्रमी आहे. त्याने ह्या युद्धांत प्रत्यक्ष इंद्राचाही पराभव केला आहे.

त्याला जिंकण कांही सोपी गोष्ट नाहीं म्हणून ह्या पुढे तो इंद्रजित ह्या नावाने ओळखला जाऊं लागेल. तो अजेय होईल. त्याच्याच मदतीने तू हे युद्ध जिंकले आहेस. आता तू इंद्राला सोडून दे."

"आजोबा, इंद्राला सोडा म्हणतां पण त्याच्या बद्दल कांही तरी मिळाल्याशिवाय कसे त्याला सोडायचे? त्या बद्दल मला अमरत्व द्या." इंद्रजित म्हणाला.

"कोणत्याही प्राण्याला पूर्णपणे अमर होता येत नाहीं बाबा. समजलं?"

"असं असेल तर सोडा नका देऊं अमरत्व मी तुम्हाला संतुष्ट करण्यासाठी नित्य नेमाने मंत्रोच्चारासह हविस देऊन अग्निची अर्चना करीन जेव्हां मी युद्धाला निघेन तेव्हां घोडे जुंपलेला रथ अग्नितून यावा. जो पर्यंत मी त्या रथावर आरूढ असेन तो पर्यंत मला अमरत्व असावे. असा वर मला द्या. मी अग्निची अर्चना करीत असतां ती पूर्ण होण्याच्या अगोदरच जर मला मरण आले तर येऊदे." इंद्रजितने आपली इच्छारूपी अट ब्रह्मदेवाला सांगितली.

ब्रह्मदेवाने 'तथास्तु' म्हटले. त्यानंतर इंद्रजिताने इंद्राला बंधनातून मोकळे केले. इंद्राला सोडल्यामुळे सर्व देव आनंदाने स्वर्ग लोकांत निघून गेले.

रावण नेहमी मदोन्मत्त होऊन पृथ्वीवर संचार करीत असे त्यांचे ही सविस्तर वर्णन अगस्ति ऋषीनी श्रीरामचंद्राला सांगितले. असेच एकदां रावणाला वाटले आपण कार्तवीर्य सहस्त्रार्जूनाचे नगर महिष्मति जावे. तेथे त्याला समजले त्या दिवशी सहस्त्रार्जुन आपल्या बायकांना घेऊन नर्मदा नदीमध्यें विहार करावयाला गेला आहे. तेथे रावणही जाऊन पोहोचला.

रावण शिवभक्त त्याने नर्मदानदीत स्नान केले आणि शिव पूजनाला बसला. तो नेहमी आपल्या जवळ एक सोन्याचे शिवलिंग ठेवे. त्याने ते बाहेर काढले. वाळूचा एक लहानसा ढीग करून त्यावर त्याची स्थापना केली. त्याची षोडशोपचारे पूजा करून भक्तिभावाने नाचू लागला.

नर्मदानदी पूर्वेकडून पश्चिमेकडे वहात येते आणि पश्चिम सागराला मिळते. रावणाने पाहिले कि नदीचे पाणी उसळत उसळत काठाकडे भरून येत आहे. थोड्या वेळाने पाहतो तर त्याच्या पूजेची फुले पाण्यात वाहून चालली आहेत आणि ती सुद्धा पश्चिमे कडून पूर्वेकडे उलट्या दिशेने नदी अशी पश्चिमे कडून पूर्वेकडे कशीकाय वाहू लागली सर्वजण आश्चर्याने पाहूं लागले. त्याने टिचकी वाजवून शुक-सारणांना बोलावून नदी उलट दिशेने कां वाहात आहे हे पाहून येण्यास सांगितले.

शुक-सारणांनी जाऊन पाहिले. कार्तवीर्य आपल्या बायकांच्याबरोबर नदीमध्ये विहार करत असल्याचे त्याना दिसले आणि पाहिले कि त्याने आपल्या सहस्त्र बाहूनी आणि प्रचंडदेहाने पाणी आडवून ठेवले आहे. ते पाणी उलट दिशेने येत आहे. रावणाकडे परत येऊन शुकसारणांनी सांगितले कि वृक्षा सारखा एक मानव नदीत आडवा पडला आहे. त्यामुळे पाणी अडवले जाऊन उलटे वाहात आहे. त्याचे वर्णन ऐकल्यावर रावणाने अंदाज केला कि हा नक्की कार्तवीर्य सहस्त्रार्जून असला पाहिजे तो आपल्या सैन्यासह त्याच्याशी

युद्धास निघाला. रावणाने कार्तवीर्याच्या मंत्र्याकरवी निरोप पाठविला कि त्याने कार्तवीर्याला युद्धाचे आव्हान केले आहे.

कार्तवीर्याचे मंत्री म्हणाले—"अरे युद्धाला ही कोणची वेळ शोधून काढली आहेस? राजा आत्ता आपल्या स्त्रियांच्या बरोबर जलविहार करतो आहे. तो कसा आत्ता युद्धाला येणार? उद्या ये" रावणाला ते पटले नाही. त्याने तेव्हांच युद्ध झाले पाहिजे म्हणून हट्ट धरला व युद्धास प्रवृत्त झाला. कार्तवीर्याच्या मंत्र्यांनी आव्हान स्वीकारले म्हणाले—"प्रथम आमच्या बरोबर युद्ध होऊ दे. मग आमच्या राजाच्या बरोबर." दोन्हीं सैन्यामध्ये युद्ध आरंभ झाले.

रावणाच्या राक्षस सैन्याने कार्तवीर्याच्या बऱ्याच माणसांचा वध केला. काहींना खाऊन टाकले. आरडा ओरडा करून हल्ला सुरू केला. कोलाहल ऐकून कार्तवीर्याच्या बायका घाबरून गेल्या. त्यांना अभय देऊन कार्तवीर्य नदीच्या बाहेर आला एक मोठी गदा हातात घेऊन आपल्या पांचशे हातानी ती फिरवत तो युद्धभूमी जवळ आला प्रहस्त हातांत भले मोठे मुसळ घेऊन आला. कार्तवीर्या समोर त्याला आडवून उभा राहिला.

प्रहस्ताने मुसळ कार्तवीर्याकडे भिरकावले पण त्याने ते आपल्या गदेने तोडून टाकले. आणि त्याचा पाठलाग करून त्याच्यावर गदेचा प्रहार केला. त्या बरोबर प्रहस्त खाली कोसळला. प्रहस्ताला पडलेला पाहिल्यावर मारीच, शुक, सारण धूम्रक्ष, महोदर आदि राक्षस पळून गेले.

ह्यानंतर कार्तवीर्य आणि रावणाचे गदा युद्ध सुरू झाले. दोघांनी एक दुसऱ्यावर गदेचा प्रहार करण्यास सुरवात केली. दोघेही पर्वताप्रमाणे अचल उभे होते. शेवटी कार्तवीयाने रावणाच्या छातीवर जोराने गदेचा प्रहार केला. गदेचे तुकडे तुकडे झाल पण रावण तो घाव सहन करू शकला नाही. बेशुद्ध होऊन खाली पडला. कार्तवीर्याने त्याचे हात पाय दोराने बांधले आणि आपल्या नगरीत घेऊन गला. रावण बंदी झाल्याचा समाचार स्वर्गात पूलत्स्याला समजला. लगोलग तो महिष्मति नगरात येऊन पोहोचला. कार्तवीर्याने भक्तिभावाने त्याचे स्वागत केले. हात जोडून आगमनाचे कारण विचारले.

"माझा हा नातू सर्वांना जिकून आजिक्य झाला. त्याला सुद्धां तू जिकले आहेस. कोणच्या शद्वात तुझ्या पराक्रमाचे आणि यशाचे वर्णन करूं ! तू ह्याला सोडून दे. एवढेच माझे सांगणे आहे." काहीही न बोलता. जरा सुद्धा विरोध न करता, कार्तवीर्याने त्याचे बंधन सोडले, अग्नीदेवा साक्ष ठेवून मैत्री केली. आणि त्याला वस्त्राभूषणाची भेंट देऊन सत्काराने पाठवून दिले.

मार्गदर्शन

राम आणि कृष्ण सुमारे बीस बावीस वर्षांचे दोघे भाऊ भाऊ शहरांत परीक्षा देऊन पदवी घेऊन आपल्या गांवी येऊन राहिले. बापाजवळ थोडी जमीन-जायदाद असल्यामुळें खाण्यापिण्याचा प्रश्न नव्हता. ते दोघे मुलगे खाऊन पिऊन रोज एकाद्या देवळाच्या कट्टयावर बसून चकाट्या पिटत कधीकधी मित्र भेटल्यास जुगार सुद्धां खेळत असत. त्यांनी नोकरीचा कधी विचारच केला नाही.

एक दिवस त्यांच्या वडीलांनी त्यांची कान उघाडणी केली आणि त्यांना नोकरी शोधण्यासाठी प्रयत्न करण्यास सांगितले. रामाने थोडा विचार केला आणि आपल्या भावाला म्हणाला–"कृष्णा ह्या दिसांत नोकऱ्या कुठल्या मिळतायत आणि मिळालीच तर ती टिकून ठेवण कां सोप आहे? एक काम करत जाऊं या."

"कसल काम रे." कृष्णाने विचारले.

"आपण रोजच्या सारखेच जेऊन खाऊन घराबाहेंर पडायचं. लांब दुसऱ्या गांवाच्या वाटेवर कुठे तरी आरामशीर जागा पाहून बसायचं. वेळ घालवायचा झोपायचं आणि संध्याकाळी घरी परतायचं. घरी जेवण तर तयारच असत. बरं आहे कि नाही? कशी वाटते युक्ति?"

आपल्या मोठ्या भावाची सूचना धाकट्या भावाला पसंत पडली.

ठरवल्याप्रमाणे दुसरे दिवशी दोघे भाऊ जेऊन खाऊन नोकरी शोधाला म्हणून घराबाहेर पडले. गांवाबाहेर गेल्यावर दुसऱ्या गावाला जाणारी एक पाऊल वाट त्यांना दिसली. त्या वाटेवर एक मोठे पिंपळाचे झाड त्यांना दिसले ते दोघे त्या झाडाजवळ गेले. त्यांना बरी वाटली ती जागा. राम म्हणाला–"बरी आहे रे

ही जागा. पालापाचोळा झाडून खडे काढून टाकले कि छान आहे इथे बसायला."

"तू म्हणतोस तसच करूं या." कृष्ण म्हणाला. आणि दोघे ही पिंपळाखालील जागा साफ करूं लागले. त्यांच्याच गावची तुळशीबाई त्या रस्त्याने घरी परत येत होती. त्यांना पाहून ती म्हणाली–"आश्चर्यंच आहे रोज त्या पडक्या देवळाच्या कट्ट्या-वर बसून चकाटचा पिटणारे तुम्हीं आज येथें हे काय करीत आहात व बाकीचे टोळ भैरव कुठे आहेत ?"

तुळशी सुखवस्तू होती. तिच्याघरी सर्व व्यवस्थित होते. पण तिचा स्वभाव थोडा विचित्र होता. म्हणून तिला सर्व गांवकरी खुळचट म्हणत असत.

"आम्ही आपल्या गांवाच्या हितासाठी सुखासाठीं श्रमदान करीत आहोत. आम्हीं येथें एक देऊळ बांधण्याचा विचार करीत आहो, काकू." राम कुचेष्टेनी म्हणाला.

"इथे कोणाचे देऊळ माहीत आहे ?" राम आणि कृष्णानें चेष्टा केली.

"असं ?" तुळशी म्हणाली. "फार छान फार छान. तुमचा विचार फार चांगला आहे. ह्या देवळासाठी तुम्हाला वर्गणी गोळा करावी लागेल नाही ? त्याचा मी मुहूर्त करते. ह्या घ्या माझ्या दोन बांगड्या त्या कामासाठी. हो काम अगदी झटपट झालं पाहिजे. नाहीतर पाडाल आपलं रेंगाळत" असे म्हणून तिने आपल्या दोन बांगड्या काढून पिंपळाच्या बुंधाशी ठेवल्या. आणि आपल्या वाटेला लागली.

उन्हामध्यें दिसणारी त्या बांगड्यांची चमक पाहून दोघा भावांचे डोळे चमकले. राम म्हणाला–"काय चमक आहे. मला वाटतं ह्या बांगड्यांची कमीत कमी चार पांच हजार रुपये तरी किंमत येईल. चल आपण शहरांत जाऊन विकू."

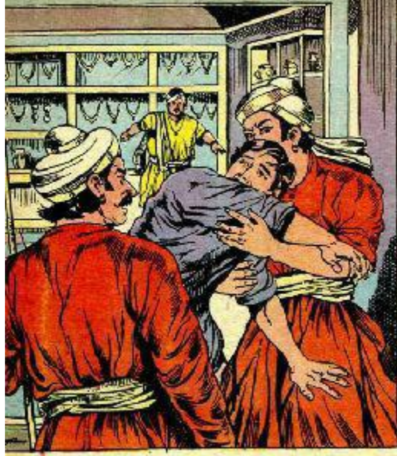
"हें काम ताबडतोब झालं पाहिजे. ही बाई आपल्या बाबांना जाऊन सांगले आणि ते धावत पळत येतील. आत्ताच येथून निघून जाऊ या. म्हणजे बाबानी विचार-ल्यावर आपल्याला काही माहीत नाही. म्हणून सांगता येईल. त्या बावळीवर कोण विश्वास करील." कृष्ण म्हणाला.

क्षणाचाही विलंब न करतां दोघे भाऊ शहराकडे निघाले. तेथें पोहोंचता पोहोंचता दुपार झाली. थोडे हिंडल्यावर त्यांना एक सोनाराचे दुकान उघडे दिसले. तेव्हां राम कृष्णाला म्हणाला–"अरे, आपल्याला आजची सोन्याची किंमत कुठे माहीत आहे. अगोदर ती जाणून घेतली पाहिजे. नाहीं तर हे सोनार बसवतील आपल्या डोक्यावर. म्हणून तूं असं कर दुकानांत जा आणि जणू आपल्याला बांगड्या विकत घ्यायच्या आहेत अशा आविर्भावाने सोन्याची किंमत पाहून घे. मग आपण ह्या बांगड्या विकायच्या आहेत म्हणून दाखवू या. मी समोरच तिथे कट्ट्यावर बसतो." असे म्हणून राम कट्ट्यावर जाऊन बसला.

कृष्ण दुकानांत शिरला दुपारची वेळ असल्यानें सर्व कारकून, नोकर जेवणासाठी निघून गेले होते. एकटा मालक बसला होता. कृष्णाने बांगड्यांची चौकशी केल्या-वर मालकाने चार पांच जोड त्याच्यापुढें टाकले आणि म्हणाला–"तुम्ही जोडी पसंत करा मग मी सांगतो. हो त्यांच्या वजनावर नक्षीवर किंमत अवलंबून असते."

तेवढ्यांत एक श्रीमंत दिसणारा माणूस दुकानांत शिरला आणि म्हणाला–"मला

अगदी नव्या फॅशनच्या सांखळ्या दाखवा. दहा हजारा पर्यंतच्या तरी असाव्यात."

दुकानदाराने निरनिराळ्या तऱ्हेचे हार आणून प्रत्येकाचे वैशिष्ठ्य सांगू लागला. तेवढ्यांत कृष्णाने त्यांच्या जवळ असलेल्या बांगडी सारखी बांगडी काढून त्याची किंमत विचारली. बांगडी हातात घेऊन दुकानदार किंमत सांगणार तेवढ्यात तो श्रीमंत माणूस गरजला–"हे काय हे? माझ्याशी सौदा करत असतांना मध्यें मध्यें दुसऱ्याशी काय बोलता? हे मी आजच नवीन अनुभवत आहे. मी कोणत्याही दुकानांत शिरलो तरी दुकानदार प्रथम माझेच काम बघतात. हा माझा अपमान आहे. मी हे मुळीच सहन करणार नाही. असे म्हणून तो झटकन दुकानाबाहेर पडला.

एक मोठे गिऱ्हाइक गेले म्हणून दुकानदाराला फार वाईट वाटले. त्याने माळा पेटीत ठेवतां ठेवतां पाहिले दुकानदार त्या बरोबर तेथून जात असलेले दोन शिपाई आंत आले.

गोंधळून जाऊन कृष्णा बाहेर जाण्याच्या विचारांत होता. पण शिपायांनी त्याला पकडून विचारले तो काय घेण्यासाठीं आला होता. कृष्णाच्या तोडून शब्दच फुटेनात तेव्हां दुकानदार म्हणाला–"मी ह्या बांगड्यांची किंमत सांगू लागलो तेवढ्यांत रागाचे सोंग करून माझा बारा हजाराचा माल घेऊन पळाला तो बदमाश."

"अरे हे दोघे आपसांत मिळालेले असणार. थांब प्रथम ह्याचीतपासणी करूं दे." शिपायांनी त्याची तपासणी केली. त्यांना एक पैसाही मिळाला नाहीं. तेव्हा शिपाई म्हणाले–"पैसाशिवाय बांगड्या मिळतात काय? कुठे आहे तुझा तो साथीदार? काय नांव त्याचे?"

रडकुंडीस येऊन कृष्णा म्हणाला–"आम्हाला तुळशी काकूच्या बांगड्या विकायच्या होत्या म्हणून मी किंमत विचारायला आलो होतो तेवढयात तो उपटसुंबा आला आणि माळ घेऊन पळाला.

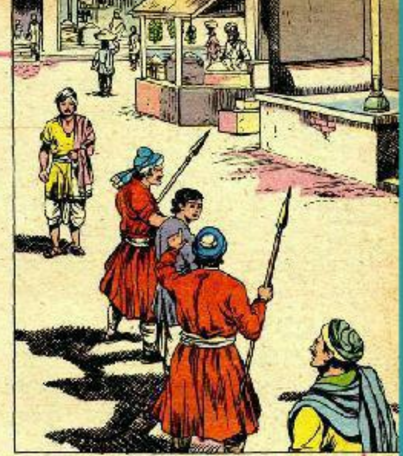
मी त्याला मुळीच ओळखत नाही. तुम्ही माझ्या भावाला विचारा. तो समोर बसलां आहे. असे म्हणून त्याने बाहेर पाहिले. दुकानांतील गडबड ऐकून घाबरून राम शेजारच्या गल्लीतून पलीकडच्या मोठ्या रस्त्याला लागला होता.

"कुठे आहे तुझा भाऊ? खोटा चोर ह्या लहान वयांत हे सारे धंदे कोठून शिकलास? चल चावडीवर मुकाट्याने तेथे घेतो हजेरी चांगली." असे म्हणून त्याला शिपाई चावडीवर घेऊन गेले.

मोठ्या रस्त्याला लागल्यावर रामाने एका गाडीला थांबवले त्यांत बसला पण त्यांत एकजण बसला होता. तो म्हणाला–"अरे तुला कुठें जायचे हे तर गाडीवा-नाला सांगितलेच नाहीस. कुठे नेणार तो."

रामाने खोटेच सांगितले कि त्याच्या आत्याची प्रकृति बरी नाही. तिला औषध पाणी करण्यासाठी बांगड्या विकून पैसे आणायला तो शहरांत आला होता. त्याने बांगड्या गाडीतल्या माणसास दाखवल्या.

बांगड्या पाहून तो म्हणाला–"मला काय मूर्ख समजलास का काय? ह्या काही खऱ्या बांगड्या नाहीत मुलाम्याच्या आहेत. असे म्हणून त्याने त्या शेजारच्या गटारांत फेकून दिल्या.

"अरे, माझ्या बांगड्या गटारांत फेकणारा तू कोण रे? असतील त्या नकली. तुला काय त्याचे?" असे म्हणून तो त्याच्या-वर तुटून पडला. दोघांच्या मारा मारींत गाडी कोलमडली गाडीवान खाली पडला. गाडीतील दोघांनी बाहेर उड्या मारल्या.

त्याच रस्त्याने कृष्णाला चावडीत नेत होते. कृष्णा शिपायांना म्हणाला–"तो पहा त्यानेच दुकानांतून हार पळवला आणि त्याच्याजवळ उभा आहे तो माझा भाऊ राम."

शिपायांनी त्या माणसाची झडती घेतली तर खरोखरच तो चोरी गेलेला हार त्यांना मिळाला. शिपायांनी दोघांनाही

पकडले आणी चावडीवर नेत असतां म्हणाले–"ह्या हाराच्या पैशावरूनच तुमचे भांडण झालेले दिसताय. तिघेही मिळालेच आहांत तर."

सर्वंजण कोतवाल चावडीवर पोहो-चल्यावर शिपायांनी कोतवालाला त्यांना माहिती सांगितली. कोतवालाने रामाला आणि कृष्णाला विचारले तेव्हां त्यांनी सर्व हकीकत अथपासून इतिपर्यंत सांगितली. त्याचा जांब विचारण्यासाठी त्यांच्या आई वडीलांना आणि तुळशीबाईला बोलावण्यांत आले. कोतवालाने तुळशीबाईला विचारले तर ती म्हणाली–"हो मीच माझ्या मुलाम्याच्या बांगड्या त्यांना काढून दिल्या. मला पाहायचे होते ही नुसती चकाटचा पिटणारी भडकणारी मुले खरच देऊळ बांधतायत कां पिंपळाखाली बसून आणखी काय करतात ते."

सर्वांच्या एकंदर सांगण्यावरून राम कृष्णा निर्दोष सुटले व शिपायांनी चोराला पकडून नेले.

तुळशीबाई वडिलांच्या समोरच राम-कृष्णांना म्हणाली–"तुम्ही खोटे बोलून माझी चेष्टा केलीत म्हणूनच मीही पण खोटचा बांगड्या देऊन तुमची फजीती केली. शिकलेले तुम्ही बापाच्या पैशांवर मजा मारता त्याला फसवून. लाज नाही वाटत तुम्हाला? तुम्ही एवढी पिंपळाखालची जागा साफकरून देऊळ बांधायला निघालात. आता मी सांगते. आपल्या गांवात देवळे पुष्कळ आहेत. त्या पेक्षा तुम्ही दोघे शिकलेले येथे एक मुलांची शाळा सुरू करा. तुम्ही दोघे झटून ती नीट चालवा. त्यासाठी मी तुम्हाला माझ्या खऱ्या सोन्याच्या बांगड्या देते.

अपमानाने दोघेही भाऊ मनांत अगदी वरमले. त्यानी खरोखरच मुलांची शाळा चालविण्याचे ठरविले. शेवटी खटपट करून कष्ट करून त्यांनी तुळशीबाईच्या नावाने शाळा सुरू केली. ते पाहून त्यांचे आई वडीलांना आनंद झाला. तुळशीबाईला आपल्या रागाचे सार्थक वाटले आणि गांवकऱ्यांचाही फायदा झाला.

विशालदेशच्या राजा कीर्तिसेनला प्रियंवदा नावाची एकुलती एक मुलगी होती. ती अत्यंत लावण्यवती होती. तिने राजगुरूंपासून राजकुमारीला आवश्यक असलेले सारे ज्ञान प्राप्त करून घेतले होते. परंतु तिचा जेव्हां जन्म झाला त्यावेळी राजदरबारी ज्योतिषानी तिची जन्म कुंडली करून तिच्या भविष्याच्या बाबतीत काही विचित्र प्रकारच्या गोष्टी राजाराणीला सांगितल्या होत्या.

त्या अशा होत्या एक ती एका सामान्य माणसांशी लग्न करेल व तिला सांप चावण्याची भीती आहे

राजा कीर्तिसेनचा ज्योतिषावर अत्यंत गाढ विश्वास होता राजदरबारी ज्योतिषी अत्यंत निष्णात होते व आत्ता पर्यंत त्यांनी सांगितलेल्या साऱ्या गोष्टी तंतोतंत खऱ्या ठरल्या होत्या. तेव्हां राजा व राणीने आपल्या मुलीला त्या दोन्ही गोष्टींपासून वाचविण्यासाठी उपयुक्त योजना आखण्यास सुरवात केली. ती लग्नाचे वय होईपर्यंत आपल्या मैत्रिणी व गुरुदेव ह्यांना सोडून दुसऱ्या कोणासही पाहू शकणार नाही ह्याची व्यवस्था राजवाड्यात करण्यात आली.

प्रियंवदाची काळजी अशा प्रकारे घेण्यात येऊ लागली. तिला जेव्हां सोळावे वर्ष लागले. तेव्हां राजा तिच्यासाठी उपयुक्त वर शोधण्याच्या कामाला लागला. त्याला असे वाटत होते. समस्त विद्यामध्ये प्राविण्य मिळवलेला मुलगा आपला जावई व्हावयास पाहिजे.

एका पौर्णिमेच्या रात्री प्रियंवदा एकटीच राजोद्यानात फिरावयास निघाली. इकडे तिकडे फिरत असतांना अचानक एका झाडापाठीमागून एक काळा नागसांप

फुसफुसत बाहेर पडला. परंतु प्रियंवदाचे तिकडे लक्ष नव्हते. ती चमेलीच्या फुलांच्या वासात धुंद होऊन गेली होती. तिने हातातील फुले वास घेऊन बाजूला फेकली. ती बरोबर त्या नागसांपाच्या डोक्यावर पडली. त्याने तावडतोब फणा विस्फारून फुसफुस असा ध्वनी काढला तो ऐकून राजकुमारी इकडे तिकडे पाहू लागली तेव्हां तिला समोर एक काळा नागसांप फणा उभारून बसलेला दिसला. तिच्या अंगाला कापरे भरले.. नागाने पुन्हां आपला फणा काढून राजकुमारीकडे पाहिले आणि तिच्या रोखाने सर्सर् करीत निघाला. राजकुमारीने पळण्याचा विचार मनात आणला परंतु तिला जमले नाही. व ती किंचाळून ओरडली.

दुसऱ्या क्षणी तो आवाज ऐकून राजाचा एक सेवक धावत तेथे येऊन पोहोचला व नागाला खेचून शेपटी पकडली व हवेत गरगर फिरवून त्याला आपटून मारले.

राजकुमारीने स्वतःला सांवरले व ती त्या नोकराकडे विस्मयाने पाहू लागली. तो एक तरुण मुलगा होता. दिसायला रूपवान सुंदर होता. राजकुमारीने अद्याप पावेतो अशा सुंदर दिसणाऱ्या तरुणाला कधी पाहिलेले नव्हते. त्याच बरोबर तिला एक गोष्ट समजली नाही की आपण किंकाळी फोडता क्षणी हा तरुण नोकर इथे धावत कसा काय आला!

प्रियंवदाने त्याला विचारले–"सांग, तू कोण आहेस?"

"राजकुमारी, मी आपला सेवक आहे. ह्या राजोद्यानाचा पहारेकरी." त्याने उत्तर देत म्हटले. राजकुमारीने त्याला कधीही पाहिले नव्हते परंतु त्या सेवकाने लांबून राजकुमारीला बरेचदा पाहिले होते.

"तू नेमक्यावेळी येऊन माझे प्राण वाचविलेस सांग तुला काय हवे आहे?" राजकुमारीने त्या तरुण सेवकाला विचारले.

"राजकुमारी, माझी काही इच्छा नाही!" पहारेकरी म्हणाला.

"ह्या जगात कोणत्याही गोष्टीची अभिलाषा बाळगणारा असत नाही. तू संकोच करू नको. तुझ्या मनांत जे येईल ती गोष्ट स्पष्टपणे सांगून टाक." प्रियंवदा पुन्हां म्हणाली.

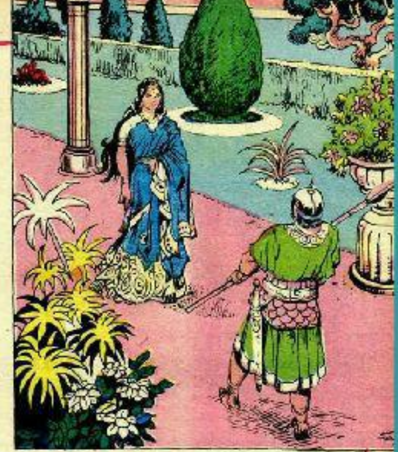
"माणसाच्या मनांत स्वर्ग व देव हे दोन्ही पहाण्याची फार इच्छा असते. परंतु त्या कामनांची कोणीतरी आत्तापर्यंत पुर्ती करू शकला आहे कां?" पहारेकऱ्याने विचारले.

"पण काय तुझी तशी काही इच्छा नाही कां की मी ती पूर्ण करू शकेन?" प्रियंवदा म्हणाली.

"तू तर माझ्या कामनांची पूर्ती करशिल परंतु ती तू करणार नाहीस. आणि ती इच्छा मान्य करावयास तयार झालीस तर मला त्या गोष्टीला नकार द्यावा लागेल." तो म्हणाला.

"सांग, अशी तुझी इच्छा तरी काय आहे?" त्याचे बोलणे ऐकून आश्चर्यकरीत तिने त्याला विचारले.

"राजकुमारी, माझे तुमच्यावर प्रेम आहे. परंतु आपला विवाह होणे अशक्य कारण राजाला जर ह्या गोष्टीचा सुगावा लागला तर ते माझी मान एका झटक्यात कापून टाकतील. पण खरोखरी मी तुमच्यावर माझ्या प्राणापेक्षा जास्त प्रेम करतो. जर मी जिवंत राहिलो तर रोजच्या रोज तुम्हांला पाहू तरी शकेन." राजसेवक म्हणाला.

त्या नोकरांची इच्छा ऐकून तिला अत्यंत आश्चर्य वाटले, ती विचार करू लागली. की त्या नोकराने तर खरी गोष्ट सांगितली. त्याच्या बरोबर लग्न होणे हे असंभव आहे. त्यामुळे आपण तर त्याच्या इच्छा पूर्ण करू शकणार नाही. आणि ही गोष्ट जर कां आपल्या वडिलांना समजली तर ते फक्त संतापणार नाहीत तर त्या सेवकाची मान छाटून टाकतील. तेव्हां ह्याला उपाय काय? प्रियंवदा चिंतामग्न होत म्हणाली–"आज पर्यंत मी मला फार मोठी

समजत होते. पण व्यर्थ माझ्यावर उपकार करणाऱ्याची परतफेड सुद्धा मला करता येत नाही. मला क्षमा कर."

"राजकुमारी तुम्ही माझी क्षमा मागण्यासाठी मी तुमच्यावर काही उपकार केले असतील तर नां! मी तर आपला सेवक आहे. आपले रक्षण करणे हे तर माझे कर्तव्य आहे." नोकर म्हणाला.

ह्यानंतर मोठ्या कष्टाने राजकुमारी राजोद्यानातून अंतपुरात परत आली. त्याचवेळी कीर्तिसेन राजा राणीला एकांतात काहीतरी सांगत होता. तिच्या लक्षात आले की आपले आईवडील आपल्या संबंधीच बोलत आहेत. म्हणून ती तेथील एका पडद्याच्या आडोशाला लपून त्यांचा संवाद ऐकू लागली.

"प्रियंवदाचा विवाह होणे म्हणजे एक कठीण कार्य आहे." राजा म्हणाला.

"होय हो! मला तर समजेनासे झाले? तिची जन्मकुंडली पाहिली तर तिचा विवाह एका सामान्य व्यक्तिशी होणार हें नक्की. आपल्या दरबारी ज्योतिषांची भविष्यवाणी अद्यापखोटी ठरली नाही." राणी म्हणाली.

आपल्या आईवडिलांचा संवाद ऐकून प्रियंवदाला एका गोष्टीचा उलगडा झाला की, आपली जन्मकुंडली पाहून राजदरबारी ज्योतिषाने आपला विवाह एका सामान्य व्यक्तिशी होणार हे सांगितले ते राजाराणीला अजिबात पसंत नव्हते.

आता आपण उपवर झालो आहोत आणि उद्यानात तर एका सामान्य व्यक्तिनें सापांच्या दंशापासून आपले संरक्षण करून आपले प्राण वांचविले आहेत व त्या व्यक्तिने आपल्याशी विवाह करण्याची इच्छा बोलून दाखविली आहे. म्हणजे एका अर्थाने ज्योतिषाने केलेले भविष्य ह्या गोष्टीपर्यंत तरी सर्व बरोबर चाललेले आहे.

प्रियंवदा दिवसभर ह्याच एका विचारात गुंग होती. जर कां आपल्या जन्मकुंडलीत असे लिहिले असेल की, आपला विवाह एका सामान्य व्यक्तिशी होणार तर एका अर्थी ही गोष्ट खरी ठरणारीच वाटते तेव्हां आपल्यावर उपकार करणाऱ्या व्यक्तिशी विवाह केला तर ह्यात गैर वाटण्यासारखे असे काय आहे? प्रियंवदाने ठरवले की, ह्या राजसेवकाशी विवाह करणें जास्त चांगले पण आता ही गोष्ट आईवडीलांच्या कानांवर कशा तऱ्हेने घालावयाची?"

प्रियंवदा असा विचार करीत असतांनाच त्या वेळी राजदरबारी ज्योतिषी तेथे आले. तेव्हां राजाराणीने ज्योतिषाबरोबर बराच वेळ काही गुप्तगू केल व त्यांचा निर्णय ऐकून ती भयंकर घाबरली.

त्या तिघांची योजना अशा तऱ्हेची होती की कोणत्यातरी एका साधारण माणसाला पकडून आणून त्याच्याशी राजकुमारीचा विवाह लावून द्यावयाचा लग्न झाल्यानंतर त्या व्यक्तिवर विषप्रयोग करून त्याला ठार मारावयाचे व नंतर पुन्हां राजकुमारीचे लग्न एक उत्तम राजकुमाराशी मोठ्या थाटामाटात लावून द्यावयाचे.

आता प्रियंवदाला एका गोष्टीचा उलगडा झाला. की जर कां एका बागेच्या पहारेकऱ्याबरोबर आपला विवाह झाला तर तो आईवडिलांना मान्य होईल परंतु आपले लग्न लागल्या बरोबर ते त्याला ठार मारून टाकतील ह्यापेक्षा मोठे पाप ते काय असू शकेल?"

त्याच दिवशी सायंकाळी प्रियंवदा एकटीच राजोद्यानात गेली व त्या पहारेकऱ्याला बोलावून घेऊन म्हणाली– "अहो, मी तुम्हांला तुमचे नांव विचारणें विसरून गेले सांगा."

"माझे नाव विजय आहे." त्या तरुण पहारेकऱ्याने म्हटले.

झटक्यात प्रियंवदा त्याला म्हणाली–"हे बघ, विजय आपण दोघे विवाह करू."

"राजकुमारी मी हे असे करू शकत नाही मला भय वाटते." विजय म्हणाला.

"मी तुला अशी एक गोष्ट सांगेन की त्यांपासून अजिबात काही संकट उभे रहाणार नाही." प्रियंवदा म्हणाली.

ज्योतिषाची निवड

पुष्पपुर राज दरबारातील ज्योतिषाची जागा रिकामी होती व राजाने त्या पदाकरीता एका प्रसिद्ध ज्योतिषाला देण्याचे योजले होते. परंतु त्यासाठी राज्यातील काही प्रतिष्ठीत प्रसिद्ध ज्योतिषांना सुद्धा बोलावण्यात आले. काहींची परिक्षा घेण्यात आली. त्यांच्यापैकीं पांच पंडीत श्रेष्ठ विद्वान म्हणून निवडले.

राजाने त्या पांच जणांपैकी एकेकाला बोलावून विचारले–"सांगा, आपल्या जन्मकुंडली प्रमाणे आपण दरबारी ज्योतिषी बनण्याची कामना करता ?"

त्यावर पांचीही पंडीत ज्योतिषांनी उत्तर देत म्हटले–"असाच तर आमच्या कुंडलीत योग आहे म्हणून तर इथे आलो."

राजाला गहन प्रश्न पडला की, ह्या पांच पंडितांपैकी कोणातरी एकाला राजदरबारी ज्योतिषाच्या जागेकरीता निवडावयाचे म्हणजे चौघांचे भविष्य-खोट सिद्ध व्हावयास पाहिजे ह्याचा अर्थ ते ज्योतिषशास्त्रात म्हणजे पंडीत नाहीत तेव्हां ह्यातील श्रेष्ठ ज्योतिषी कोण ?

मंत्र्याने राजाच्या मनातील खळबळ जाणून म्हटले–"आपण ह्या मधील कोणाही एकाला दरबारी ज्योतिषी म्हणून नियुक्त करा. त्यानंतर मी आपल्या शंकाचे समाधान करतो.

राजाने रामशास्त्रीला नियुक्त केले व त्यांची सुचना त्यांनी मंत्र्याला दिली.

त्यावर मंत्र्याने इटक्यात उत्तर देत म्हटले–"महाराज, ह्या पांचही ज्योतिषाच्या मधे रामशास्त्री ज्योतिषशास्त्रात निष्णात पंडीत आहे.

"ह्या गोष्टीला कोणते प्रमाण" राजाने विचारले.

"होणाऱ्या ह्या पांच ज्योतिषांपैकी रामशास्त्रीचे ज्योतिषच खरे सिद्ध झाले" मंत्री मंदहास्य करीत म्हणाले.

वजनाच्या दुप्पट आहार

जन्म घेतल्या बरोबर एका महिन्याच्या आत किवीच्या पिल्लाचे वजन जवळपास ३४० ग्रॅम असते. तो पक्षी २४ तासाच्या आत जवळजवळ ४०० किडे खातो म्हणजे ह्याचा अर्थ तो स्वतःच्या शरीराच्या वजनाच्या तिप्पट वजनाच्या किडयांना पकडून खातो.

खोल नदी

चिन देशातील यांगूट्से नदी ही जगातील सर्व नद्यामधे जास्त खोल नदी आहे. खडकाळ पर्वतातून वहात येत असलेली नदी हिची खोली ६०० फूट आहे

राक्षस माश्या

२२ इंच लांब पंख असलेल्या राक्षसी माश्या ३०० मिलीयन वर्षापूर्वी जमिनीच्या वरवर भागावर उडत. सर्वात प्रथम पक्षी जन्मापूर्वी १५० मिलियन वर्षापूर्वी ह्या माश्या होत्या.